

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94:274-058.12(497.4)«1628»(094)

Prejeto: 2. 10. 2020

ČLANKI IN RAZPRAVE
ARTICLES AND PAPERS

Patent cesarja Ferdinanda II. o spreobrnjenju ali izselitvi protestantskega plemstva notranjeavstrijskih dežel iz leta 1628: Kritična objava in prevod*, **

VANJA KOČEVAR

dr. zgodovine, asistent z doktoratom,
ZRC SAZU Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana,
e-pošta: vanja.kocevar@zrc-sazu.si

Izvleček

Razprava obravnava tiskani patent cesarja Ferdinanda II. z dne 1. avgusta 1628, s katerim je deželni knez preostalemu protestantskemu plemstvu treh notranjeavstrijskih dežel: Štajerske, Koroške in Kranjske ukazal spreobrnjenje v katoliško veroizpoved ali izselitev iz vseh njegovih dežel. Vladar je nekatoliškimi deželanom postavil enoletni rok za spreobrnjenje oziroma izselitev. Tisti, ki so se odločili za izselitev, so bili dolžni prodati svoje posesti, Ferdinand II. pa jim je zaradi zveste držbe notranjeavstrijskega plemstva, ki se ni pridružilo uporom stanov v drugih deželah, spregledal plačilo naknadnega davka od prodanih posesti, do česar bi bil deželni knez po določilih Augsburgskega verskega miru iz leta 1555 sicer upravičen. Članek vsebuje uvodno študijo, diplomatični in kritični prepis ter slovenski prevod obravnavanega patenta.

Abstract

THE PATENT OF EMPEROR FERDINAND II CONCERNING THE
CONVERSION OR EVICTION OF PROTESTANT NOBILITY OF INNER
AUSTRIAN LANDS FROM 1628: CRITICAL PUBLICATION AND
TRANSLATION

The paper deals with the printed patent of the emperor Ferdinand II, dated on August 1, 1628, with which the ruler ordered the Protestant nobility of three Inner Austrian lands: Styria, Carinthia and Carniola to convert to Catholicism or leave all his lands. Non-Catholic nobles were given a deadline of one year to convert or leave. Those who chose to leave, were obliged to sell

Ključne besede:

Ferdinand II.,
patent o
spreobrnjenju,
protestantizem,
plemstvo,
protireformacija,
katoliška obnova,
notranjeavstrijske
dežele

Key-words:

Ferdinand II,
patent on
conversion,
Protestantism,
nobility, Counter-
Reformation,
Catholic renewal,
Inner Austrian
lands

* Transkripcija in prevod obravnavanega dokumenta sta bila prvič objavljena v avtorjevi doktorski disertaciji (Kočever: *Vojvodina Kranjska*, str. 133–151). Ta razprava prinaša dve popravljeni transkripciji in izboljššan prevod z razširjeno uvodno študijo. Dodatne raziskave, ki so bile opravljene pri izboljšanju objave, so vključene v program P6-0052 (Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

** Za nesebično pomoč pri prevajanju in transkripciji se najlepše zahvaljujem Lilijani Žnidaršič Golec, Borisu Golcu in Mihi Preinfalku.

their estates. However, since the Inner Austrian nobility did not join the rebellion of the provincial estates in other lands, the emperor exempted them from paying corresponding taxes to which the ruler was entitled due to the Augsburg Peace Treaty of 1555. The paper presents an introductory research, a diplomatic and critical transliteration and a Slovene translation of the discussed patent.

Uvod

Cesar Ferdinand II. je 1. avgusta 1628 na Dunaju objavil patent (generalni mandat), ki ga v tej razpravi arbitrarno imenujemo: »Patent cesarja Ferdinanda II. o spreobrnjenju ali izselitvi protestantskega plemstva notranjeavstrijskih dežel«. Gre za enega od najpomembnejših dokumentov v konfesionalni in politični zgodovini dežel Štajerske, Koroške in Kranjske, saj je naposled pomenil konec deželnoknežje tolerance do Augsburške veroizpovedi tudi med plemstvom. Ne glede na indice, ki kažejo na to, da je bilo uveljavljanje določil patenta v praksi precej počasnejše, kot dajejo slutiti v dokumentu postavljeni roki, in da je bila katoliška obnova za rekatolicizacijo dežel vsaj enako pomemben proces kot »deželnoknežja reformacija« ali (proti)reformacija, je dokument vendarle izjemnega pomena.

Predloga tiskanega izvirnika, ki je služila za to objavo, se hrani v Zbirki normalij (SI AS 1097) Arhiva Republike Slovenije, izvode Ferdinandovega patenta pa posedujeta tudi Štajerski deželni arhiv (StLA)¹ in Graško-sekovski Škofijski arhiv (DA)² v Gradcu.³ Poleg tega bi na primerke patenta verjetno lahko našli tudi drugje na področju zgodovinskih dežel Štajerske, Koroške in Kranjske. W. A. Schmidt je namreč svojo objavo leta 1901 pripravil na podlagi primerka, ki ga je posedoval Emil Rizzoli, svetnik deželnega sodišča v Novem mestu.⁴

Pravni položaj Augsburške veroizpovedi v notranjeavstrijskih deželah je primarno urejal že »Augsburški verski mir« za Sveto rimsko cesarstvo iz leta 1555, ki je za celotno državo vzpostavil načelo, da veroizpoved svojih podanikov določajo deželni knezi, princip, znan pod pozneje ustvarjeno latinsko krilatico *cuius regio, eius religio*.⁵ Protestanti treh notranjeavstrijskih dežel so zaradi

¹ Štajerski deželni arhiv (Steiermärkisches Landesarchiv – StLA) hrani več izvodov obravnavanega patenta, gl. StLA, Patente und Kurrenden, Sammlung, K. 25, Generalmandat Kaiser Ferdinands II. vom 1. August 1628. Za informacijo o signaturi vljudno zahvalo dolgujem Petru Wiesfleckerju.

² Navedba signature patenta v Graško-sekovskem Škofijskem arhivu (Diözesanarchiv Graz-Sekau – DA) je povzeta po Regini Pörtner: DA, Religionsberichte Protestantismus, 1598–1730 (Pörtner, *The Counter-Reformation*, str. 139).

³ Koroški deželni arhiv v Celovcu (Kärntner Landesarchiv – KLA) ne poseduje primerkov obravnavanega patenta. Za informacijo o tem vljudno zahvalo dolgujem Thomasu Zelothu. Poleg naštetih primerkov v ljubljanskem in graških arhivih bi na te morda lahko našli še kje drugje na ozemlju nekdanjih notranjeavstrijskih dežel Štajerske, Koroške in Kranjske.

⁴ Schmidt: Das letzte Gegenreformationspatent, str. 172.

⁵ V strokovni literaturi naletimo tudi na formulacijo *cuius regio, eius et religio* (gl. Dolinar: Protireformacija v notranjeavstrijskih deželah, str. 138). Navedeni različici sta izšli iz stavka »Ubi unus dominus, ibi una sit religio«, ki je bil večkrat izgovorjen med pogajanci, in sicer na podlagi poznejšega besedila luteranskega cerkvenega pravника Joachima Stefanija iz leta 1612 (Dolinar: Politische Rekatholisierung, str. 325–340; Dolinar: Protireformacija v notranjeavstrijskih deželah, str. 138–146). »Augsburški verski mir« je predstavljal mirovno pogodbo, ki jo je kralj in poznejši cesar Ferdinand I. na državnem zboru v Augsburgu leta 1555 sklenil z (državnimi) stanovi cesarstva (*Reichsstände*) glede veroizpovedi na podlagi stanja 2. avgusta 1552. Mirovna določila je vseboval sklep državnega zbora z dne 25. septembra 1555, ta pa so določala svobodo veroizpovedi za (državne) stanove cesarstva, torej za deželne kneze, ki so v Svetem rimskem cesarstvu nemške narodnosti posedovali neposredne državne fevde. Mir je določal tudi »cerkveni pridržek« (*geistlicher Vorbehalt, reservatum ecclesiasticum* (§ 18)),

svojevrstnih vojaških in političnih razmer leta 1572 z graško ter leta 1578 z bruško pacifikacijo od svojega deželnega kneza nadvojvode Karla II. dobili široke konfesionalne koncesije.⁶ Deželne Protestantske cerkve na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem so bile s tem za slabih dvajset let dejansko legitimirane, vendar se vseeno niso smele prosto razvijati.⁷

V času regentstva po Karlovi smrti leta 1590 so stanovi z odklanjanjem dedne poklonitve gubernatorju nadvojvodi Ernestu dosegli, da je regent cesar Rudolf II. naposled odločil, da do nastopa novega deželnega kneza nadvojvode in poznejšega cesarja Ferdinanda II., ki je leta 1628 naposled izdal obravnavani patent, vse ostane tako, kot je bilo v času Karla II. Ob dednih poklonitvah pozimi 1596/97 se je nadvojvoda Ferdinand spretno izognil temu, da bi verske koncesije, ki so jih stanovi njegovih dežel dobili v sedemdesetih letih 16. stoletja, kakor koli potrdil ali da bi bile te vključene v deželne ročine – zbirke deželnih privilegijev, vezanih zlasti na plemstvo, ki so predstavljale nekakšno deželno protoustavo in jih je ob nastopu svoje vladavine potrjeval vsakokratni deželni knez.⁸ S tem so padle pravne ovire za izvedbo deželnoknežje (proti)reformacije, ki se je začela naslednje leto 1598.^{9,10}

Obravnavani dokument je treba sicer razumeti v širšem kontekstu za cesarja ugodnih zunanjepolitičnih in vojaških razmer. Položaj na bojiščih v Svetem rimskem cesarstvu po pomembnih zmagah vojske katoliške Liginie in cesarja v češko-pfalškem (1618–1623) in spodnjesaško-danskem razdobju (1623–1629)

po katerem so cerkveni državni stanovi (*geistlicher Reichsstand*), tj. cerkveni deželni knezi, ob morebitnem izstopu iz katoliške veroizpovedi izgubili svoj teritorij in cerkveno funkcijo (Köbler, Lexikon der europäischen Rechtsgeschichte. <https://www.koeblergerhard.de/zwerga-f.htm> (21. 9. 2020); Stollberg-Rilinger: *Das Heilige Römische Reich*, str. 60–63). Svoboda izbire med katoliško in luteransko veroizpovedjo (kalvinizma »Augsburški mir« ni vključeval), ki so jo uživali državni stanovi, ni veljala za podanike oziroma deželne stanove posameznih dežel v cesarstvu. »Augsburški mir« je podanikom, ki niso delili veroizpovedi svojega deželnega kneza, dal pravico do izselitve (*Abzugsrecht bei Bekenntniswechsel, ius emigrandi* (§ 24)). Gl. opombo št. 31 in celotno besedilo »Augsburškega verskega miru«: *Augsburger Religionsfrieden*. <http://ra.smixx.de/media/files/Augsburger-Reichsabschied-1555.pdf> (21. 9. 2020).

⁶ Ožinger: Kriza cerkvenega življenja, str. 103–104.

⁷ Jerše: Vera, upanje, oblast, str. 73.

⁸ Gl. Vilfan: Deželni ročin, str. 251.

⁹ Politični načrti za rekatolizacijo notranjeavstrijskih dežel so začeli nastajati že od sklenitve »bruške pacifikacije« konec sedemdesetih let 16. stoletja dalje, in sicer v Münchnu, Gradcu in Rimu (gl. Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 92–97). Na Ferdinandovo izvedbo (proti)reformacije od leta 1598 dalje pa je nemara najpomembneje vplivala t. i. Stobejeva spomenica, ki jo je lavantinski škof Jurij Stobej Palmburg (Georg Stobäus, škofoval 1584–1618) na nadvojvodovo pobudo pripravil 20. avgusta 1598. Stobej je v spomenici načrtno legalistično-pragmatični program izvedbe (proti)reformacije in deželnemu knezu svetoval takojšnjo politično akcijo, ne meneč se za vojno s Turki. Nadvojvoda naj bi v skladu s svojo deželnoknežjo pravico odredil, naj bodo vsi njegovi podložniki katoliški, in omogočil izselitev tistim, ki se ne bi hoteli spreobrniti. Po drugi strani naj bi poskrbel za red in mir, nepristransko sodstvo ter cenovno dostopnost živil. (Proti)reformacije naj ne bi izvajal pri vseh stanovih hkrati, temveč postopno, začevši s predikanti v Gradcu. Lavantinski škof je zavrnil uporabo sile, javne disputacije in uporabo inkvizicije, saj so protestanti na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem svojo veroizpoved izražali javno in svobodno, hkrati pa so številni med njimi opravljali najvišje službe v vojski in upravi. Inkvizicija bi po Stobejevem mnenju prišla v poštev za obrambo katoliške vere v primorskih deželah: Goriški, Gradiški, na Tolminskem, v Reškem glavarstvu, Trstu, na Idrijskem, v Ogleju in drugje v italijansko govorečih krajih, v katere protestantizem še ni tako močno prodr. Objava spomenice gl. Stobaeus: *Epistolae*, pag. 16–20; regest spomenice gl. Loserth: *Akten Ferdinand II.*, 1. Band, št. 434, str. 297. V slovenskem zgodovinopisju je spomenico najpodrobneje obdelal Josip Gruden, gl. Gruden: *Zgodovina*, str. 818. Gl. tudi: Dimitz: *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 279; Franzl: *Ferdinand II.*, str. 61–62; Pörtner: *Counter-Reformation*, str. 119; Dolinar: *Die Gegenreformation*, str. 332; Bireley: *Ferdinand II.*, str. 32–33; Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 92–97.

¹⁰ O potrditvi deželnih ročinov gl. Gruden: *Zgodovina*, str. 799–800; Nared: *Kranjski deželni privilegiji*, str. 60; Kočevar: *Patent nadvojvode Ferdinanda*, str. 37; Bireley: *Ferdinand II.*, str. 22–24.

tridesetletne vojne¹¹ je deželnemu knezu namreč omogočil, da je ukrepal proti protestantizmu tudi v lastnih (dednih) deželah. Najprej je Ferdinand II. nastopil proti upornemu plemstvu na Češkem in Moravskem, kjer je posebna komisija med letoma 1623 in 1626 konfiscirala posestva upornikov.¹²

Po preverjenem notranjeavstrijskem scenariju s konca 16. stoletja¹³ je Ferdinand II. nato nastopil proti protestantizmu v Avstriji nad Anižo, ki je bila med letoma 1620 in 1628 sicer zastavljena bavarskemu vojvodi. Tu je leta 1624 najprej uvedel (proti)reformacijsko komisijo ter začel izganjati predikante in protestantske učitelje, leto zatem so vsem prebivalcem dežele, izvzemši plemstvo, kot rok za spreobrnjenje v katoliško veroizpoved določili veliko noč naslednjega leta 1626. Cesarjevi (proti)reformacijski ukrepi in trda bavarska zastavna oblast so povzročali odpor po deželi, ki je v povezavi s političnimi in gospodarskimi napestostmi naposled prerasel v »veliko kmečko vojno« leta 1626.¹⁴

Z zatrtjem upora se je (proti)reformacija v Avstriji nad Anižo nadaljevala. Po ukazu o spreobrnjenju stanovskega uradništva je Ferdinand II. 22. aprila 1627 s posebnim generalnim mandatom pred izbiro spreobrnitve v katolištvo ali izselitve postavil tudi zgornjeavstrijsko plemstvo. Tistim plemičem, ki se niso želeli spreobrniti, je cesar postavil trimesečni rok za izselitev in jim spregledal plačilo naknadnega davka od posesti v deželi, ki so jih morali prodati. Kljub prizadevanjem za omilitev odloka zgornjeavstrijski stanovi pri Ferdinandu II. niso dosegli več od podaljšanja roka izselitve in prodaje posesti.¹⁵

(Proti)reformacija je potekala tudi v Avstriji pod Anižo, čeprav so jo spodnjeavstrijski protestantski plemiči zaradi koncesij, ki jih je Ferdinand II. podelil zvesti frakciji tamkajšnjih stanov, bolje odnesli.¹⁶ Po cesarskem ediktu z dne 14. septembra 1627 so morali predikanti in protestantski šolniki deželo zapustiti,¹⁷ spodnjeavstrijsko plemstvo pa za razliko od zgornjeavstrijskega, ki je sodelovalo v uporuh dežel češke krone proti Ferdinandu (1618–1620), ni bilo prisiljeno izbirati med spreobrnitvijo v katoliško veroizpoved in izselitvijo, kar je leta 1648 potrdil tudi vestfalski mir.¹⁸ Vendar so nadaljnji cesarski dekreti omejili število plemičev, ki so uživali omejeno »versko svobodo«.¹⁹

Na Češkem je cesar posegel tudi v »ustavni red« in kraljestvo s »prenovljenim deželnim redom« 10. maja 1627 spremenil v dedno posest Habsburžanov, nemški jezik pravno izenačil s češčino in katolištvo povzdignil v edino dovoljeno veroizpoved v deželi.²⁰ 31. junija 1627 je temu sledil še mandat za ponovno pokatoličanje češkega plemstva.²¹ Enaka usoda je nato 9. marca 1628 doletela Moravsko²² in 1. avgusta, kot rečeno, tudi protestantsko plemstvo Štajerske, Koroške in Kranjske.²³

¹¹ Gl. Kleindel: *Österreich*, str. 136; Parker (ur.): *The Thirty Years' War*, str. 43–92.

¹² Sayer: *The Coasts of Bohemia*, str. 45–46; Wakounig: *Kontinuität und Wandel*, str. 62.

¹³ O poteku (proti)reformacije v notranjeavstrijskih deželah Štajerski, Koroški in Kranjski ob koncu 16. in na začetku 17. stoletja gl. opombi št. 27 in 28.

¹⁴ Haider: *Geschichte Oberösterreichs*, str. 183–185.

¹⁵ Prav tam, str. 185.

¹⁶ Pörtner: *The Counter-Reformation*, str. 138.

¹⁷ Kleindel: *Österreich*, str. 141.

¹⁸ Pörtner: *The Counter-Reformation*, str. 138; Haider: *Geschichte Oberösterreichs*, str. 187.

¹⁹ Gl. Pörtner: *The Counter-Reformation*, str. 138.

²⁰ Winkelbauer: *Ständefreiheit und Fürstenmacht*, Teil 1, str. 98–108; Wakounig: *Kontinuität und Wandel*, str. 63–68; Bireley: *Ferdinand II*, str. 164.

²¹ Ferdinand II. je 31. junija 1627 izdal patent, s katerim je plemstvo kraljevine Češke postavil pred izbiro spreobrnjenja v katolištvo ali izselitve iz dežele. Angleški prevod dela Ferdinandovega patenta za češko plemstvo je na voljo v Sayer: *The Coasts of Bohemia*, str. 46. Gl. tudi: Pohl in Vocelka: *Habsburžani*, str. 194; Bireley: *Ferdinand II*, str. 165.

²² Prim. Pohl in Vocelka: *Habsburžani*, str. 194; Bireley: *Ferdinand II*, str. 165.

²³ Regina Pörtner navaja, da je Ferdinand II. leta 1628 najprej 27. marca v Gradcu ustanovil novo (proti)reformacijsko komisijo za celotno Notranjo Avstrijo, nakar so 6. maja na vrsto prišli še plemenitenci, torej plemenite osebe, ki niso imele deželanstva. Tem je deželni knez zauka-

Ferdinand II. svoje (proti)reformacijske politike ni implementiral zgolj v Šleziji, kjer so ga proti temu obvezovali dogovori z Volino Saško, ter v Gornji in Dolnji Lužici, ki ju je prepustil saškemu volilnemu knezu Janezu Juriju I.²⁴ Po drugi strani so po plemstvu habsburških dednih dežel ostrino cesarjeve politike občutili tudi drugi protestanti v Cesarstvu, ko je Ferdinand II. 6. marca 1629 izdal restitucijski edikt, s katerim je naznanil vrnitev vseh posesti,²⁵ ki so jih protestanti po letu 1552 protipravno odtujili Katoliški cerkvi.²⁶

Povzetek vsebine patenta

Patent je bil namenjen deželanom gosposkega in viteškega stanu treh notranjeavstrijskih dežel Štajerske, Koroške in Kranjske. Ferdinand v patentu uvodoma pove, da je že od nastopa svoje vlade največ skrbi vselej posvečal odpravi verske nesloge v svojih deželah in da bi svojim podanikom s pravo katoliško veroizpovedjo zagotovil zveličanje.

Nato deželni knez kratko povzame zgodovino svojih prizadevanj na verskem področju. Navaja namreč, da je izgnal predikante,²⁷ izvajal (proti)reformacijo med plemstvom, meščani, tržani in kmeti,²⁸ svojim podanikom je prepovedal, da bi se v tujini udeleževali nekatoliške spovedi, obhajila ali da bi tam krščevali otroke in se poročali. Ukazal je tudi, da je treba osirotelim otrokom in varovancem deželanov priskrbeti katoliške varuhe,²⁹ ter prepovedal, da bi se mladino pošiljalo na nekatoliške kraje in univerze.³⁰ V ta namen je cesar v preteklosti objavil že veliko ukazov, vendar je deželanom gosposkega in viteškega stanu z neposredno (proti)reformacijo, kot sam poudarja, vselej prizanesel v

zal spreobrnjenje v katolištvo ali izselitev. V slednjem primeru so poplemeniteni izseljenci morali predložiti seznam svojih posesti, od njih plačati deseti pfenig in se izseliti. V kolikor so poplemenitenci želeli pridobiti eksemptnost, so morali dokazati, da sodijo med staro plemstvo (Pörtner: *The Counter-Reformation*, str. 138–139).

²⁴ Bireley: *Ferdinand II*, str. 165.

²⁵ Franzl: *Ferdinand II.*, str. 238; Bireley: *Ferdinand II*, str. 194–202; 212–215. Izvedba restitucijskega edikta bi za Württemberg, največji teritorij na jugozahodu cesarstva, pomenila izgubo ene tretjine ozemlja. O tem gl. Rusakovskiy: Raubmord oder Glaubensstat, str. 201–202.

²⁶ O prilaščanju cerkvenih posesti gl. Stollberg-Rilinger: *Das Heilige Römische Reich*, str. 59–63, 66–69.

²⁷ Ferdinand je 13. septembra 1598 izgnal predikante iz Gradca in Judenburga na Štajerskem. Nato je na vrsto prišla Kranjska, nadvojvoda je namreč 22. oktobra 1598 izdal ukaz, ki je pod grožnjo smrtne kazni velel, naj vsi protestantski predikanti in učitelji še istega dne do sončnega zahoda zapustijo Ljubljano in v treh dneh vse nadvojvodove dežele. Ukaz je v kranjsko prestolnico prispel 29. oktobra. Celovcu je bilo takrat prizaneseno, saj je mesto pripadalo deželnim stanovom (Valvasor: *Die Ehre*, VII., str. 464–465; Gruden: *Zgodovina*, str. 823–824; Dimitz: *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 285). Nato je deželni knez 12. novembra 1599 izdal poseben patent, s katerim je svoje več kot leto dni stare ukaze ponovil (dva primerka: SI AS 1097, mapa 2 (Cesarski patenti 1560–1619), št. 92 in SI AS 1, Vicedomski urad, šk. 261 (fasc. 135), lit. R, XIV/9). Gl. objava in prevod: Kočever, Patent nadvojvode Ferdinanda, str. 31–64.

²⁸ (Protireformacijsko komisijo, ki je med decembrom 1599 in avgustom 1600 prečesala Štajersko, je vodil sekovski škof Martin Brenner. Septembra 1600 se je nato lotil še Koroške. Komisijo na Kranjskem je vodil ljubljanski škof Tomaž Hren. Delo je začel 22. decembra 1600, nekoliko kasneje kot njegov štajerski kolega, vendar si je za (proti)reformacijo vzel kar slabi dve leti časa in jo opravil temeljiteje kot Brenner (Gruden: *Zgodovina*, str. 827–833; Höfer: Bischof Martin Brenner, str. 21–40; Dolinar: *Ljubljanski škofje*, str. 112; Dolinar: *Die Gegenreformation*, str. 332).

²⁹ Podobnih odredb deželnega kneza o katoliških varuhih za sirote je bilo verjetno več, njihovo uveljavljanje pa težavno. Gl. SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, 1. reg., šk. 935, *Sammlung von Verordnungen verschiedenen Inhalts aus dem 16. und 17. Jahrhundert*, (1618, december 14., Gradec); (1628, oktobra 12., Gradec); (1637, januarja 11., Gradec).

³⁰ Ferdinandovih odlokov, ki so prepovedovali študij na tujih, nekatoliških univerzah, je moralo biti sicer več, eden od teh je bil izdan aprila 1627 (SI AS 1079, Zbirka normalij, mapa 3 (Cesarski patenti 1620–1700), št. 108 (1627, april 30., Dunaj)).

upanju, da bi se plemstvo v skrbi za lastno zveličanje vrnilo h katoliški veroizpovedi svojih prednikov.

Ferdinand nadaljuje, da njegov trud za obnovo verske sloge, božje slave ter tudi tostranske in onostranske blaginje ni ostal brez uspeha, saj so številni deželani sprejeli katoliško veroizpoved. Kljub temu cesarjev trud pri drugih plemičih ni obrodil sadov. Sledi vladarjeva osebna izpoved, v kateri cesar deželanom obelodani, da se čuti osebno odgovornega za zveličanje in dušni blagor svojih podanikov ter tudi, da v svojih deželah podpira Katoliško cerkev. Nato poudari staro patriarhalno vez med dinastijo in notranjeavstrijskim plemstvom, saj Ferdinand II. navaja, da noče, da bi notranjeavstrijske plemiške rodbine ostale prikrajšane za dragocenost dušnega blagra. Svoj namen cesar utemeljuje s svojo očetovsko ljubeznijo, preteklimi zaslugami notranjeavstrijskih plemiških rodbin za njegovo dinastijo in domovino ter tudi z dejstvom, da se je sam rodil v notranjeavstrijskih deželah in tam preživel večji del svojega življenja, čemur doda še dejstvo, da mu je notranjeavstrijsko plemstvo ostalo zvesto tudi v nedavnem času, ko so zoper njegovo vladavino v številnih drugih deželah izbruhnili upori.

Nadaljuje, da je bil potemtakem primoran, da tudi preostale notranjeavstrijske deželane gosposkega in viteškega stanu obeh spolov podvrže svoji (proti)reformaciji, ta je namreč, kot poudarja cesar, izraz njegove očetovske ljubezni, hvaležnosti in skrbi za njihovo zveličanje. Poleg tega bo obnovljena verska enotnost prispevala k blaginji v notranjeavstrijskih deželah, še dodaja.

Za spreobrnjenje v katoliško veroizpoved cesar nekatoliškim deželanom postavlja rok enega leta od dneva izstavitve patenta [torej do 2. avgusta 1629] in jim naroča, naj se glede tega zglasijo pri pooblaščenem namestniku notranjeavstrijskih dežel Janezu Ulriku knezu Eggenbergu in vojvodi Krumlovškemu, ali, v primeru njegove odsotnosti, pri tajnih svetnikih v Gradcu. Tistim deželanom, ki se ne nameravajo spreobrniti, nadaljuje Ferdinand, po izteku določenega roka enega leta, ni več dovoljeno prebivati v njegovih deželah, zato naj ti po primerni ceni prodajo svoje posesti in se izselijo. V kolikor komu od izseljencev³¹ ne bi uspelo prodati svoje posesti v danem roku enega leta, lahko za to v naslednjih šestih mesecih poskrbijo njegovi katoliški sorodniki ali drugi katoličani, po njegovi lastni izbiri. Po pretečenem dodatnem polletnem roku [torej od začetka februarja 1630 dalje] naj prodajo posesti izseljencev prevzamejo deželnoknežja oblastva.

K zgornjim določilom cesar nato doda dve pomembni koncesiji. Prva določa, da fidejkomisnih posesti³² ni treba prodati, temveč naj njihovi izseljeni nekatoliški lastniki dohodek od njih prejemajo v tujino, druga pa, da tistim

³¹ Nekatoliške osebe, ki so se na podlagi obravnavanega patenta namesto za spreobrnjenje v katolištvo odločile za izselitev iz habsburških dednih dežel, v tej razpravi označujemo z označevalcem »izseljenci«. V literaturi se zanje uporabljata tudi izraza »eksilanti« (*Exulanten*) in »begunci« (gl. Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 208–223). Izbiri označevalca so botrovali pravni vidiki, ki so v središču pozornosti razprave. Pravna podlaga obravnavanega patenta je bil »Augsburški verski mir« iz leta 1555, ki je poleg načela *Ubi unus dominus, ibi una sit religio* oziroma *cuius regio, eius religio* v paragrafu 24 podanikom, ki ne želijo sprejeti veroizpovedi svojega deželnega kneza, dal pravico do »odselitve in priselitve« (*Ab- und Zuzug*). Slednjega določila se je nato prijelo ime »pravica do izselitve« oziroma *Abzugsrecht bei Bekenntniswechsel* in *ius emigrandi*. Ker je šlo pri odselitvi nekatoliškega plemstva notranjeavstrijskih dežel po letu 1628 dejansko za izvajanje zgoraj omenjene pravice, jih s pravnega stališča lahko dojemamo za »izseljence« (Köbler: *Lexikon der europäischen Rechtsgeschichte*. <https://www.koeblergerhard.de/zwerga-f.htm> (21. 9. 2020); Stollberg-Rilinger: *Das Heilige Römische Reich*, str. 60–63, 66–69).

³² V času nastanka obravnavanega patenta leta 1628 je bilo na Kranjskem le eno fidejkomisno posestvo, in sicer Radovljica, ki jo je imela v lasti družina Thurn-Valsassina. Radovljiški fidejkomis je s svojim testamentarnim določilom 24. februarja 1616 ustanovil Janez Ambrož grof Thurn-Valsassina. Po njegovi smrti leta 1621 je fidejkomis podedoval njegov istoimenski pranečak Janez Ambrož, ki je Radovljico posedoval tudi ob objavi patenta o spreobrnjenju protestantskega plemstva (gl. Smole: *Graščine*, str. 407; Preinfalk: Grofje Thurn-Valsassina, str. 247–264; SI AS 311, Zbirka fidejkomisov, Fidejkomisne glavne knjige, *Hauptbuch I*, fol. 177).

deželanom, ki se [v skladu s paragrafom 24 »Augsburškega verskega miru«]³³ poslužijo pravice do izselitve oziroma *beneficii emigrationis*, kot ga imenuje Ferdinand II., ni treba plačati naknadnega davka od njihovega prodanega imetja in posesti. Temu je dodano dovoljenje nekatoliškim deželanom, ki se izseljujejo, da lahko za prijavo svojih morebitnih terjatev, za upravo fidejkomisnih posestev in za nadaljevanje sodnih procesov, ki jih vodijo na sodiščih, pooblastijo svoje katoliške sorodnike ali druge katoličane. Poleg tega so zadevajoče instance že dobile posebno odredbo, naj pospešijo obravnave nekatoliških deželanov, ki se izseljujejo. Cesar naštete koncesije nekatoliškim izseljencem označi kot priznanje zveste države notranjeavstrijskih deželanov.

Nadalje ukazuje Ferdinand glede skrbništva nad sirotami, naj nihče od tistih nekatoliških deželanov, ki se izseljujejo, ne jemlje s seboj iz dežele svojih varovancev. Slednje določilo se je nanašalo zlasti na tiste mladoletne varovance, ki so imeli pokojne očete in žive matere. Nekatoliški deželani so se morali povsem odpovedati skrbništvu in drugim položajem. Pred odhodom iz dežele so morali pristojnim instancam predložiti svoje račune, ki so jih izseljenci dolžni predložiti pred odhodom, ter tudi t. i. dolžna pisma in plačati manjkajoči ostanek. Prav tako so morali oddati ustanovna pisma in cerkvene listine, ki so jih imeli, in od teh oddati cerkvene dohodke. V nasprotnem primeru jim je deželni knez zagrozil s sekvestracijo njihove posesti.

Sledi prepoved, da bi se nekatoliški izseljenci iz notranjeavstrijskih dežel vračali, bivali in trgovali v deželah Ferdinanda II. Prepoved je veljala tako za nekatoliške plemiče, ki so se izseljevali oziroma so se imeli namen izseliti, kot tudi za neplemiške izseljence, ki so notranjeavstrijske dežele že zapustili. Izseljenci so za vstop v cesarjeve (dedne) dežele potrebovali izrecno pisno dovoljenje cesarja ali njegovih oblastev. Cesar je določil tudi, da prepoved vstopa preneha, če bi se nekatoliški izseljenci spreobrnili v katoliško veroizpoved.

Ferdinand II. nato nekatoličane, ki se nameravajo izseliti, posvari, naj v celoti spoštujejo njegova določila in jim v nasprotnem primeru zagrozi s kaznijo. Svarilo se je nanašalo zlasti na fiktivne prodaje posesti. Cesar nato ukazuje pooblaščenemu namestniku notranjeavstrijskih dežel Janezu Ulriku knezu Eggenbergu in vojvodi Krumlovškemu ter tajnim svetnikom v Gradcu, naj se držijo določil patenta in poskrbijo, da se bodo izvajala. Za konec Ferdinand II. ponovno poziva nekatoliško plemstvo, naj se drži njegovih odredb, saj jim je, kot poudarja, dal na voljo dovolj časa za razmislek. Poleg tega se bodo tisti nekatoliški deželani, ki se nameravajo spreobrniti v katoliško veroizpoved, o njej lahko poučili pri katoliških dušnih pastirjih v samostanih in cerkvah.

Posledice patenta

Ferdinandov patent o spreobrnjenju ali izselitvi protestantskega plemstva je povzročil, da je Štajersko, Koroško in Kranjsko skupaj zapustilo nekaj nad 750 plemičev.³⁴ Doslej najobsežnejši seznam avstrijskih plemiških izseljencev protestantske veroizpovedi je septembra 1629 sestavil znameniti trgovec z umetninami iz Augsburga Philipp Hainhofer (1578–1647),³⁵ tega je nato leta

³³ Gl. *Augsburger Religionsfrieden*. <http://ra.smixx.de/media/files/Augsburger-Reichsabschied-1555.pdf> (21. 9. 2020).

³⁴ Ocene števila plemiških izseljencev se spreminjajo: 754 (Schnabl: *Österreichische Exulanten*, str. 59), 760 (Pörtnner: *Counter-Reformation*, str. 141). Pri Winkelbauerju so podatki 750 izseljencev s Štajerske in 160 s Koroške (Winkelbauer: *Ständefreiheit und Fürstenmacht*, Teil 2, str. 51). Gl. tudi Kočever: *Vojvodina Kranjska*, str. 201–284.

³⁵ Blendinger, Hainhofer, Philipp. *Neue Deutsche Biographie*. <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118700804.html#ndbcontent> (29. 9. 2020); Dimitz: *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 376–377.

1862 v reviji *Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit* objavil Adalbert Heinrich Horand.³⁶ Na podlagi Hainhofferjevega seznama je August Dimitz za tretji zvezek svoje *Geschichte Krains* iz leta 1875 sestavil izvleček, ki vsebuje imena plemiških izseljencev iz Kranjske.³⁷

Tako imenovani Hainhoffer-Dimitzev seznam kranjskih plemiških izseljencev obsega najmanj 102 osebi, vendar jih je bilo nekoliko več, saj v dveh primerih točno število družinskih članov ni navedeno. Če upoštevamo, da je iz treh notranjeavstrijskih dežel odšlo 754 plemiških oseb,³⁸ ugotovimo, da so Kranjci predstavljali vsaj 7,4 odstotka notranjeavstrijskih izseljencev. Med njimi je bilo 32 polnoletnih moških (po vsej verjetnosti z deželanskim statusom),³⁹ 30 polnoletnih žensk in več kot 38 mladoletnih oseb. Odšli so člani 18 kranjskih plemiških družin: Egkh, Gall, Lamberg, Paradeiser, Pečovič (Petschowitsch), Aichelberg, Apfaltrer, Mordax, Moscon, Rain, Rauber, Raumschüssl, Scheyer, Schwab, Črnomaljski (Tschernembl), Waz, Wagen in Čečker (Zetschker). Le za tri od naštetih družin lahko sklepamo, da so s tem na Kranjskem tudi izumrle, in sicer za družine: Pečovič (Petschowitsch), Rain in Črnomaljski (Tschernembl),⁴⁰ vendar brez dodatnih raziskav tega trenutno še ne moremo potrditi.

Werner Wilhelm Schanbl ugotavlja, da je bil v notranjeavstrijskih deželah pogost vzorec, da so v izogib popolni izgubi posestev protestantske družine izmed svojih članov izbrale protestantizmu manj predane člane, ki so (uradno) prestopili v katoliško veroizpoved in po izplačilu sorodnikov prevzeli celotno imenje (posesti) družine. Tako so primeri, da je določena družina v celoti zapustila deželo, relativno redki ne le na Kranjskem, temveč tudi na Štajerskem in Koroškem.⁴¹ Večina notranjeavstrijskih plemiških družin se je takrat razdelila na protestantske in katoliške veje.⁴²

Hipotetični komparativni izračun deleža protestantskih izseljencev glede na celotno stanovsko korporacijo na Kranjskem lahko naredimo na podlagi popisa kranjskih deželnih stanov s 3. decembra 1590,⁴³ ki je sicer nastal kar osemindeset let pred obravnavanim Ferdinandovim patentom, vendar za ta čas predstavlja najzanesljivejši znani tovrstni vir. Leta 1590 je kranjske deželne stanove sestavljalo 117 članov, od tega devet prelatov, 25 gospodov, 71 vitezov in oprod ter 12 deželnoknežjih mest. S 96 deželani oziroma 82,05 odstotka so levji delež stanovske korporacije predstavljali na dve kuriji razdeljeni plemiči iz 45 družin.⁴⁴ Če naštete številke primerjamo z zgoraj omenjenim Hainhoffer-Dimitzevim seznamom, ki navaja 32 Kranjcev,⁴⁵ pridemo do sklepa, da je Kranjsko med letoma 1628 in 1629 zapustilo 33,33 odstotka oziroma ena tretjina plemičev z deželanstvom. Poleg tega bi potemtakem lahko sklepali, da je deželo

³⁶ Horand: *Oesterreichische Exulanten*, št. 9, str. 316–319; št. 10, str. 353–357; št. 11, str. 393–396; št. 12, str. 433–436.

³⁷ Dimitz: *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 374–381; popis sta nato objavila tudi Matevž Košir (Košir: *Stanovska uprava*, str. 30) in avtor te razprave (Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 208–223).

³⁸ Schnabel: *Österreichische Exulanten*, str. 59. Primerjaj: Pörtner: *The Counter-Reformation*, str. 141. Winkelbauer navaja, da je Štajersko zapustilo približno 750 plemičev, Koroško pa več kot 160 (Winkelbauer: *Ständefreiheit und Fürstenmacht*, Teil 2, str. 51).

³⁹ Regina Pörtner navaja, da je Ferdinand II. namreč že 6. maja 1628 ukazal notranjeavstrijskim plemenitencem brez deželanstva, naj se spreobrnejo v katolištvo ali izselijo (Pörtner: *The Counter-Reformation*, str. 138–139).

⁴⁰ Gl. Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 208–224, 280–284.

⁴¹ Schnabel: *Österreichische Exulanten*, str. 59–60.

⁴² Winkelbauer: *Ständefreiheit und Fürstenmacht*, Teil 2, str. 51.

⁴³ ARS, SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 432 (fasc. 290a), Verzeichnus der Herren vnd Landleüth von allen vier Stenden des Fürssthumbs Crain so zu Einem Landtag fürnemlich zuerfordern. Gl. tudi: Nared: Sezname kranjskega plemstva, str. 326; Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 228–235.

⁴⁴ ARS, SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, 1. reg., šk. 432 (fasc. 290a), Verzeichnus der Herren vnd Landleüth.

⁴⁵ Dimitz: *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 374–381; Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 208–223.

zapustilo 27,35 odstotka oziroma dobra četrtnina potencialnih članov deželnega zbora, če število izseljencev primerjamo s celotno stanovsko korporacijo.⁴⁶

Vendar je bil delež izseljencev po vsej verjetnosti nekoliko nižji, saj so kranjski deželni stanovi v osemtridesetih letih, ki so pretekla od stanovskega popisa leta 1590 do Ferdinandovega patenta leta 1628, v svoje vrste sprejeli tudi več novih deželanov. Do dveh večjih valov sprejemanja novih deželanov je prišlo med letoma 1598 in 1607 ter na začetku dvajsetih let 17. stoletja. Če pri tem upoštevamo, da so nekatere družine izumrle in da so nekateri protestantski plemiči deželo zapustili že pred letom 1628, bi lahko zelo čez palec rekli, da je delež protestantskih plemičev na Kranjskem morda predstavljal slabo četrtno ali morda petino plemiških deželanov. Seveda gre pri tej oceni za zdaj le za hipotetični sklep.⁴⁷

Poleg izselitve se je znaten delež protestantskih deželanov odločil za spreobrnitev. Seznamov spreobrnjenega plemstva še ne poznamo, vendar lahko dinamiko konverzij v katolištvo spremljamo na podlagi *Letopisa Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove*, Družbe, ki je odigrala pomembno vlogo v procesu katoliške obnove. Val spreobrnjenj se je, po jezuitskih poročilih sodeč, napovedoval že leta 1624, nakar je leto zatem katoliško veroizpoved sprejel deželni maršal Ditrih baron Auersperg,⁴⁸ vrh pa je število spreobrnjenj doseglo prav leta 1628. Potem število spreobrnjenecv počasi pojema do leta 1637. Edino leto v tem intervalu, za katero v *Letopisu* ni podatkov o konvertitih, je leto 1634.⁴⁹ Med ključnima letoma 1627 in 1633 jezuiti omenjajo, da se je pri njih spreobrnilo 133 oseb.⁵⁰ Za te osebe lahko sklepamo, da so bile po večini plemiškega stanu, vendar popolnoma vse to gotovo niso bile,⁵¹ oziroma niso bili vsi spreobrnjenici v katolištvo domačini.⁵²

Kljub dejstvu, da Ferdinandov patent iz leta 1628 v zgodovini protestantizma na prostoru notranjeavstrijskih dežel predstavlja eno izmed ključnih cezur, saj je Augsburško veroizpoved na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem dokončno potisnil v ilegalo, rez v dejanskem življenju vendarle ni bil tako oster kot na papirju. Tako kot z drugimi so imele oblasti tudi z udejanjanem te Ferdinandove (proti)reformacijske odredbe velike težave, na kar med drugim kaže generalni mandat iz leta 1631, ki ga je Ferdinand II. izdal posebej za Kranjsko. Cesar v njem poziva vse prebivalce dežele, ki so še v »verski zmoti«, naj se spreobrnejo v katoliško vero svojega deželnega kneza ali plačajo deseti pfenig in se izselijo. Plačila desetega pfeniga so bili oproščeni le deželani. Ta zapoved daje slutiti, da so bili v deželi še vedno tudi predstavniki drugih slojev, ki so vztrajali pri Augsburški veroizpovedi. Cesar se nato pritožuje, da so se nekateri izseljenci skrivaj vrnili v deželo, in naroča vsem, naj bodo pozorni na osebe, ki niti ob veliki noči ne pridejo k spovedi in obhajilu.⁵³

⁴⁶ Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 280–281, 281–284.

⁴⁷ Prav tam, str. 280–281.

⁴⁸ *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 102; Ditrih Auersperg (2. junij 1578–25. avgust 1634). Gl. Preinfalk: *Auerspergi*, str. 421.

⁴⁹ Gl. *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 115–117.

⁵⁰ *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 105–114. Študija o tem: Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 202–208.

⁵¹ Najbrž je bil leta 1632 med spreobrnjenici v Ljubljani tudi protestantski teolog Janez Štefan Verbec, ki je nekdanj predaval na univerzi v Leipzigu. Gl. *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 110–111.

⁵² Gl. *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 99–109.

⁵³ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, 1. reg, šk. 97 (fasc. 54/12/13), Ecclesiastica: Lutertum Gegenreformation 1595–1631 Generale und Patente. Alt. 54.c (gl. Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 152–168).

Patent cesarja Ferdinanda II. o spreobrnjenju ali izselitvi protestantskega plemstva notranjeavstrijskih dežel (1628, avgust 1., Dunaj)

Original: SI AS 1097, Zbirka normalij, Cesarski patenti 1620–1700, št. 110.

Dimenzije originala: 81,7 x 59,9 cm; brez filigrana.

Pečat: Pritrjen cesarski pečat okrogle oblike, odtisnjen v papir, premer 6,4 cm. Sredi pečatnega polja prevladuje dvoglavi cesarski orel z nimboma, nad katerima je cesarska krona. Dvoglavi orel na prsni nosi z verigo viteškega reda Zlatega runa obdan ovalen ščit v kartuši, nad katerim je krona. Četverjeni ščit v prvem kvadratu prikazuje grb Ogrske (stari grb), v drugem kvadratu grb Češke, tretji kvadrat predstavlja sekani ščit z grboma Avstrije spredaj in Burgundije zadaj, četrti kvadrat prikazuje četverjeni ščit z grboma Kastilje v prvem in četrtem kvadratu ter Leona v drugem in tretjem kvadratu. Okrog pečatnega polja teče raven trak s pečatnim napisom, zapisanim v kapitali, ki se glasi: »FERDINANDVS II D(ei) G(ratia) EL(ectus) ROM(anorum) IMPE(rator) S(emper) A(ugustus) GER(maniae) HVNG(ariae) BOH(emiae) ZC¹ REX ARCH(idux) AVST(riae) DUX BV(rgundiae) etc. etc.«.²

Zapisi na originalu: na ovitku piše: *Poziv nazaj k kat. veri, sicer zapoved izselitve* (regesta oziroma povzetka vsebine ni).

Na hrbtni strani patenta sta zapisa: »3/« in »Kayßerlicher und landtsfürstlich general wegen der uncatholischen herrn und landtlaüth, auch ander adels manß- und weibspersonen, sich inner jahr und tag ausser landts zubegeben, den 1. augusti anno 1628ten.«

Drugi primerki patenta: Steiermärkisches Landesarchiv (StLA), Patente und Kurrenten, Sammlung, K. 25; Diözesanarchiv Graz-Seckau (DA), Religionsberichte Protestantismus, 1598–1730.

Ohranjenost: dokument je razmeroma dobro ohranjen, a ker je bil dalj časa prepognjen, so na njem nastale poškodbe. V spodnjem delu je zlasti na dveh mestih popustilo lepilo,³ poleg tega je tu mogoče najti nekaj manjših razjed.

Oblika dokumenta: tisk.

Vrsta dokumenta: cesarski patent (generalni mandat).

Objave dokumenta: Schmidt, W. A.: Das letzte Gegenreformationspatent Ferdinands II. für Innerösterreich vom 1. August 1628. V: *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich* 1902, št. 22, str. 172–180; Loserth, Johann: *Akten und Korrespondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Ferdinand II.* Zweiter Teil. Von der Auflösung des protestantischen Schul- und Kirchenministeriums bis zum Tode Ferdinands II. 1600–1637 (Fontes rerum Austriacarum. LX. Band). Wien: In Kommission bei Alfred Hölder, 1907, št. 2466, str. 814–821.

Literatura: Dimitz: *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 374–381; Prelesnik: Protireformacija, IV. članek, str. 332–333; Gruden: *Zgodovina*, str. 844–846, Vilfan: Struktura stanov, str. 180; Košir: *Stanovska uprava*, str. 29–31, 84; Košir: Die krainischen Landstände, str. 135, 140, Winkelbauer: *Ständefreiheit und Fürstenmacht*, Teil 2, str. 51; Pörtner: *The Counter-Reformation*, str. 138–143; Schnabel: *Österreichische Exulanten*, str. 58–61; Štih in Simoniti: *Na stičišču svetov*, str. 256; Jerše: Vera, upanje, oblast, str. 76, 90; Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 80–85, 133–151, 201–284.

¹ Tirovska nota, transkribirana z veliko črko Z, je okrajšava za latinski »et«, v povezavi z verzalko »C« predstavlja okrajšavo za »etc.« (*et cetera*). O tem gl. tudi načela diplomatske transkripcije patenta in Kotar, Vladarski pečati, str. 19, 20–22, 28.

² Analiza pečatnega polja upošteva vzorec Jerneja Kotarja (gl. Kotar: Vladarski pečati, str. 15–34), ki se mu na tem mestu vljudno zahvaljujem za nesebično pomoč.

³ Papirno podlago patenta namreč sestavljajo trije med seboj zlepljeni trakovi.

Načela diplomatskega prepisa

Diplomatični prepis skuša vsaki črki in znaku izvornika v vseh položajih najti ustreznico v prepisu. Besedilo izvornika je v nemškem jeziku in natisnjeno na papir z nemško pisavo, imenovano fraktura (die Fraktur).¹ Na nekaj mestih besedilo vsebuje besede, besedne zveze in dele besed, ki so zapisani s pisavo, imenovano antikva (die Antiqua),² gre za besede v latinskem jeziku ali germanizirane latinske in italijanske besede. Distinkcijo med dvema črkopisoma diplomatski prepis ponazarja na način, da je pretežni del besedila, ki je v izvorniku natisnjen v frakturi, transkribiran v pokončnem (navadnem) načinu, vse črke, ki so v izvorniku odtisnjene v antikvi, so prepisane v ležeči (poševni) obliki (npr. »... allerhand hailfambe *general* vnd *special Mandata* ...«). Diplomatični prepis ne vsebuje transkripcije lastnoročnih podpisov dokumenta, temveč te vsebuje kritični prepis, imena podpisnikov dokumenta pa so predstavljena tudi v posebni tabeli.

Besedilo, zapisano v frakturi, vsebuje ligature: ch, ck, er, ff, ll, ff, ft in tz, besedilo v antikvi pa: ct, fi in ft, ki jih diplomatski prepis ne upošteva. Vendar prepis dosledno upošteva razlikovanje med dolgim s: f in ostrim s: s (npr. »difes vnfers«). Prav tako upošteva razlikovanje med navadnim malim r: r in okroglim malim r oziroma r-rotundo: ʀ (*rundes r, r rotunda*), npr. »Oeferzeich«. Okrogli mali r (ʀ) na dveh mestih v izvorniku nadomešča tironsko noto kot okrajšavo za latinsko besedo *et* (in), in sicer v okrajšavi za *et cetera* – *itd.*, in *tako dalje*, kar diplomatski prepis upošteva (npr. »ʀc.«). Tironska nota, kot okrajšava za *et*, se v dokumentu pojavi le enkrat, in sicer v pečatnem napisu, kjer je transkribirana z veliko črko Z (npr. »ZC«).³

Diplomatični prepis dosledno upošteva tako nadpisane črke[°] (npr. »â«, »ô«, »û«) kot tudi preglase, kar se v predlogi sicer pojavi le enkrat, in sicer: ö (npr. »möchten«). Upošteva tudi nadpisane znake za podvojitve nad črko m (\overline{m}) npr. »gen \overline{m} nen«, črka m pa v tem primeru ni podvojena. Upoštevani so tudi nadpisani znaki nad črko e (ë), ki nakazujejo, da je za črko e glas m (npr. »Itë«). Nobena od okrajšav ni razrešena. Zapisovanje črk: i, j, u, v in w dosledno sledi predlogi (npr. »jhrer«, »Vfusfructus«, »... jederzeit in jrer anerbtten Trew ...«). Zapisovanje velikih in malih začetnic zvesto sledi predlogi, ne glede na položaj velike začetnice (npr. »ErbFürftenthumben«). V transkripciji ni redukcije podvojenih konzonantov, prepis zvesto sledi predlogi (npr. »Auffrichtigkeit«, »zuuerkauffen«).

Interpunkcija diplomatskega prepisa zvesto sledi predlogi. Prepis upošteva tudi poševnice: /, ki so arbitrarno pisane nestično z besedami, ki jih ločujejo. V predlogi so na dvanajstih mestih povedi med seboj ločene z vidno daljšimi presledki, kar je v prepisu naznačeno z odstavki. Mesta, kjer je besedilo v predlogi poškodovano, so v prepisu označena z oglatimi oklepaji: [] (npr. »de[mn]ach«), manjkajoče besedilo je na mestih, kjer o vsebini ni dvoma, dodal avtor razprave. V drugih primerih so manjkajoče črke povzete na podlagi drugih objav dokumenta. Tovrstni dodatki so opremljeni z besedilno-kritičnimi opombami pod črto.

¹ »Fraktur, die ... (heute nicht mehr gebräuchliche) Druckschrift mit gebrochenen Linien; deutsche Schrift« (Fraktur. *Duden*. <https://www.duden.de/rechtschreibung/Fraktur> (27. 10. 2020)). »fraktúra -e ž (û) ... 2. tisk. tiskana gotica: napis v frakturi« (Fraktura. *Fran*. <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=fraktura> (19. 10. 2020)).

² »Antiqua, die ... allgemein gebräuchliche Buch- und Schreibschrift; Lateinschrift« (Antiqua. *Duden*. <https://www.duden.de/rechtschreibung/Antiqua> (27. 10. 2020)). »Antiqua f antikva (vrsta tiskarskih črk)« (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 58). »antikva -e ž (î) tisk. latinske črke klasicističnega sloga ... antikva -e ž, poj. (î) tisk. |vrsta črk|« (Antikva. *Fran*. <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=antikva> (21. 9. 2020)).

³ Gl. opis patenta zgoraj. O tironski noti gl. Kotar: Vladarski pečati, str. 19, 20–22, 28.

Poleg predloge iz Zbirke normalij, ki je služila za transkripcijo te objave, bi posamezne izvode patenta nemara lahko našli še v drugih fondih Arhiva Republike Slovenije⁴ ter tudi v nekaterih drugih slovenskih in avstrijskih arhivih. Primerke posedujeta Štajerski deželni arhiv (StLA)⁵ in graško-sekovski Škofijski arhiv (DA)⁶ v Gradcu.

Besedilo patenta sta na začetku 20. stoletja že objavila W. A. Schmidt (1902) in Johann Loserth (1907), vendar se zaradi pomembnosti tega vira za slovensko zgodovino zdita smiselna tako prevod v slovenski jezik kot vnovična objava dokumenta na podlagi v Sloveniji hranjenega izvornika.

Diplomatični prepis v primerjavi s kritičnim vsebuje zgolj besedilno-kritične opombe, ki so alfabetirane. Mesto pečata je označeno z arbitrarno okrajšavo L.S. (*locus sigilli*).

⁴ W. A. Schmidt je v svoji objavi leta 1902 navedel, da sta primerka patenta imela v lasti: 1) svetnik deželnega sodišča v Novem mestu Emil Rizzoli in 2) ljubljanski Rudolfinum (fasc. 54d) (Schmidt: Das letzte Gegenreformationspatent, str. 172). Glede primerka, ki ga je imel v lasti Rudolfinum (Kranjski deželni muzej), bi lahko sklepali, da je danes ohranjen v fondu Deželni stanovi za Kranjsko (SI SA 2) Arhiva Republike Slovenije (gl. SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, 1. reg., šk. 90 (fasc. 54/4)).

⁵ StLA, Patente und Kurrenden, Sammlung, K. 25.

⁶ DA, Religionsberichte Protestantismus, 1598–1730.

Diplomatični prepis

WIR Ferdinand der Ander / von Gottes Genaden / Erwählter Römischer Kayser / zu allen Zeiten Mehrer deß Reichs / in Germanien / zu Hungern vnd Behaimb / 2c. König / Ertzhertzog in Oesterreich / Hertzog zu Burgundt / Steyr / Kärndten / Crain / vnd Württemberg / in Ober vnd Nider Schlefien / Marggraff zu Mähren / in Ober vnd Nider Laußnitz / Graff zu Habsburg und Tyrol / 2c.

Entbieten allen vnd jeden vnfern Landtleuthen / vom Herz n vnd Ritterftandt / in vnfern I.O. ErbFürstenthumben vnd Landen / Steyr / Kärndten / vnd Crain gefeffen / so diß Vnfer General Mandat vernemen werden / Vnfer Käyf. vnd Landtsfürftliche Gnad / vnnd alles guts. Euch ist sambt vnd fonders / wie auch sonst männiglich zu benügen bewußt / ob wir wol von Antretung vnferer Landtsfürftlichen Regierung felbiger vnferer I.O. Erbfürstenthumben vnd Landen / Vns auß fonderm zu dem Heyl: allein Seeligmachenden Röm. Catholifchen Glauben / habenden schuldigen Chriftlichen Eyfer / Krafft tragenden Landtsfürftlichen Gewalts / vnd von Gott empfangnen Obrigkeitlichen Ampts / nichts mehrers angelegen feyn lassen / als denen in felbigen Vnfern I.O. Erblanden eingefchlichen / vnd allzuweit vberhandt genoñnen schädlichen Glaubens Vneinigheit vnd Spaltungen / zu remediern / auch alle vns von der Göttlichen Allmacht vndtergeben / vnd anuertrawte Vnderthanen / nach vnferer Möglichkeit von den Irzthumb ab: vnd auff den Weg der Seligkeit zu laiten; Inmassen wir dann zu dem ende die Außschaffung der Sectifchen Praedicannten / vnd bald darauff vnder denen *Nobilitierten* Perfonen / wie auch in den Stätt= vnd Märckten / sambt der Bawrfchafft auff dem Land / die heylfambe Glaubens*Reformation* fürgenomē / folgends nach vnd nach allerhand hailfambe *general* vnd *special Mandata*, daß niemand auff vncatholische Oerter zur vermeynten Beicht und *Cómunion*, Kinder tauffen / oder Ehelichen *Copulationen* sich begeben / Itē vnferer Landtleut / und anderer Perfonen verwaiste Kinder vnd Pupillen / mit Catholifchen Gerhaben verfehē / vnd die Jugendt nit an vncatholische Ort oder *Vniuerfiteten* verschickt werden sollen / außgehen vnd *publicirn*, ja noch zum Vberfluß allererst newlich folche *generalia* widerumben vernewern / vnd etwas schärpffen lassen / daß wir doch biß anhero Vns aller milde / sanfft: vnd Langmüthigkeit / gegen vnfern vncatholifchen Landtleuthen deß Herren vnd Ritterftandts gebraucht / Vnd mit der angedeuten *Reformation* gegen ihnen zuuerfahren / gnädiglich vnterlassen haben: alles in Hoffnung / sie wurden auß folchem allem / vnfer wolmeynende *Intention* mehrers *apprehendiern* / jrem ewignen Heyl alles angelegenen fleiffes / eyferig nachgedencken / vnd in jhrer vhralten Gottfeeligen Voreltern / vnd Vorfahren *vestigia* endlich eintreten; Damit also in vnfern I.O. Erblanden / die einig: vnd Einträchtigkeit deß Glaubens / vnd der Gemüther wider eingeführt / vnd allerseits ein besseres Vertrawen geplantz / vnd erhalten werden möchte.

Nun haben wir zwar mit sonderbarem Trost vermerckt / vnd wargenomē / daß dise vnfer zu Befürderung der Ehr Gottes / vnd ihnen vnfern Landtleuthen zu Nutz / Heyl / auch zeit: vnd ewiger Wolfahrt gemeynte Chriftliche gute *Intention* nit allerdings fehl geschlagen / fondern ein guter Theyl derselben jhren Irzthumb verlassen / vnd sich zu dem vhralten Catholifchen / vnd Apostolifchen Glauben bekehrt haben.

Wann nun aber ein Anzahl noch vbrig feyn / bey welchen diese vnferen jnen gnädiglich zum besten gemeynte Sorgfältigkeit / auch die zugelaßne lange Zeit / *tolerantz* vnd *conniuentz* vntzthero noch nicht so weit gefruchtet / daß sie denen andern bekehrten nachgefolgt / vnd die wahre Catholische Kirchen einhelliglich erkennt / vnd sich zu derselben begeben hetten / vnd vns aber nicht allein / wie gemeldt / von tragenden Landtsfürftlichen Ampts vnd Schuldigkeit / wie zumalen Gewiffens wegen / vmb vnferer Vnderthanen Heyl / vnd Seelen Seligkeit willen / darumben wir dermaln eins dem Allmächtigen Gott Rechenschafft zu geben vns schuldig zu feyn erkennen / vnd wissen / zuftehet

/ gebührt vnd obligt / auß vnfern anvertrauten Erblanden alle Glaubens= Irthumb ohne vnderfcheydt der Perfonen abzuschaffen / vnd entgegen in denen felben die vhralte allein feligmachende Catholifche Kirchen nach Müglichkeit zu befürdern / fondern wir fürnemblichen auch vnd zuuorderift auß gnädigfter / vnd vätterlicher Lieb vnd Herten / fo wir jederzeit infonderheit zu difen Landen / darinnen wir durch die Gnaden Gottes gebohren / vnnd die maifte Zeit vnfers Lebens zugebracht / nicht gern fehen wolten / daß diejenige Adelige Geschlechter / welche fich fo wol von vhralten Zeiten hero vmb vnfer löbliche Vorfahren / vnd das Vatterlandt mit fo vielfältiger rühmlicher auff vnd darsetzung Leib: Gut vnd Bluts / auch allerhandt andern anfehenlichen Ritterlichen / vnd tugendlichen Thaten vnd Verhaltnuß dermassen stattlich verdient gemacht / als auch beuorab in difen letften / in dem maiften Theyl der andern vnserer Königreich / vnd Landen entftandenen *Rebellionen*, vnd verübten Vngehorfamb (fo vil vns bewuft) jederzeit in jrer anerbten Trew vnd Aufrichtigkeit gegen vns beftändiglich verharzet / in: vnd nach vnfern Lebzeiten in difem manglhafften gefährlichen Standt / zu Verluft jhres thewr= vnd werthiften Kleinodts der Seelen Seligkeit hinder vns solten verlaffen werden / fondern jhnen billich viel mehrers neben befagtem jhrem zeitlichen Lob vnd Ruhm in difer / zugleich auch in jener Welt die ewige Göttliche Belohnung / vnd Ergötzlichkeit vor allen Dingen gnädigftwol gönnen möchten: So feyn wir auß difen / vnd andern mehrfältigen hochbeweglichen *motiuen*, gantz billich verurfacht worden / auch fie / vnfer Vncatholifche Landleuth deß Herzn vnd Ritterstandts / Manns vnd Weibspersonen / welche fich noch in dem angedeuteten Irthumb deß Glaubens befinden / Krafft difes vnfers / befonderlich auff fie gerichteten Patents / oder *general* Mandats / vnferer noch vor guter Zeit angeftellt: Vnd *publicirten* Religions *Reformation* gleichfalls zu vnterwerffen / Inmassen wir fie dann hiemit fament vnd fonders / folcher Religions *Reformation* gänzlich vnterworffen / vnd fie demnach allerfonders gnädigft vnd beweglichfter Wolmeynung ermahnt haben wollen / weilen wir einmal dem gantzen Vatterlandt / vnd fürnemblichen diesen Adelichen Geschlechtern / wegen der befagten jhren anfehenlichen Verdienst kein höhers / auch nutzlich vnd heylsamers Denckzeichen vnd Gezeugnuß der vermeldten vnferer zu jhnen tragenden vätterlichen trewen Lieb / vnd Danckmüthigkeit zuerschaffen / vnd zu hinderlassen wiffen / als eben difen wahren Weg Weiß vnd Sicherheit zu jhrer Seelen Heyl vnd Seeligkeit / vnd wir daher auch nichts mehrers vnd liebers fehen / vnd wünschen wolten / als daß / gleich wie jre Voreltern fich in felbigen vnfern I.O. Erbfürstenthumben vnd Landen / fo lange Zeit / ehe vnd zuor die Irthumben eingeriffen / in Einigkeit der Catholifchen Religion in trefflichem guten Auffnemen befunden / also nicht weniger fie zu aller jhrer besseren zeitlich vnd ewigen Wolfahrt hinfüro in gleichmäßiger Einigkeit der Religion erhalten werden / vnd im Landt verbleiben möchten / daß derhalben ein jedweder fich innerhalb einer Jahrs frift / fo wir jhnen von heut dato an zu einem gnugfamben / geraumben / vnd *peremptorischen Termin* angesetzt / mit eyfferigem Herten vnnd Begierlichkeit deß Gemüths / zu folchen feinem Heyl / Nutz vnd Fromen bequeme / vnd in dem Heyl. allein feligmachenden Catholifchen Glauben mit vns / vnd der allgemainen Chriftlichen Apoftolifchen Römifchen Kirchen fich vergleiche / auch derentwegen bey vnferm Ohaimb vnd Fürften / auch Gehaimben Rath / Camrern / vnd als vollmächtigen Statthalter felbiger vnferer I.O. Fürstenthumb vnd Landen / deß Hertzogen zu Cromaw / vnd Fürften zu Eggenberg L. vnd in derfelben Abwesenheit bey vnfern zu Grätz hinderlaßnen Gehaimben Râthen / anmelde vnd erkläre: dann im widrigen / vnd da fich jemand in folchem angesetzt / vnd benennten *Jahrstermin*, wider vnfer gnädigftes Verfehen / mit vns in dem Heyl. Catholifchen Glauben nit vergleichen würde / feynd wir gänzlich entschlossen / wollen vns auch hierüber mit / vnd in Krafft dieses vnfers Kayfer: vnd Landtsfürftlichen Patents endlich erklårt haben / daß fo dann keinem einzigen in mehrermeldten vnfern I.O. Erbfürstenthumben vnd Landen länger zu

wohnen / vnd feine Güter perſönlich zu beſitzen / nit verſattat / vnd zugelaffen / fondern derſelbe vilermeldte vnſere I.O. wie zumalen auch alle andere vnſere Königreich / Fürſtenthumb vnd Länder gänzlich zu raumen / vnd feine habende eigenthumbliche Güter / vorhero vmb einen gebührlichen Werth zuuerkauffen: Da er auch gedachte feine Güter in folcher Zeit nit verſilbern köndte / derſelben *alienation*, nach Verfließung diſes von heut dato an lauffenden Jahrs / noch auff ſechs Monat lang feinen im Land bleibenden Befreundten / oder andern Catholiſchen Landts Inwohnern feines gefallens anzuertrawen / vnd zu hinderlaſſen ſchuldig feyn ſolle: Alfo vnnd der Geſtalt / daß wann folche feine eigenthumbliche Güter / auch in ſelbigen ſechs Monat / oder halben Jahrs *termin*, nach ſeinem Abzug / durch diſe feine im Land bleibende Befreundte / oder andere Catholiſche Landts=Inwohner nicht wurden verkaufft feyn / ſo dann die Verkauffung derſelbigen Güter / durch vnſere nachgeſetzte Obrigkeiten *ex officio* ſolle verordnet werden. Hierunter aber die *Fideicomifs* Güter / keines Wegs zuuerwenden / oder zuuerkauffen zugelaffen wirdt / fondern meynen vnd beſelchen gnädiglich / daß dieſelben in ihrem *effe* verbleiben / vnd denen auſſer Landtsziehenden vncatholiſchen Landtleuthen gleichwol der *Vfusfructus* dauon erfolgen ſolle.

Vnd ob wir wol zwar auff ſolchen nit verhoffenden Fal / da nemblich ein oder der ander ſich deß *Beneficij emigrationis* betragen wolte / wol befügt weren / die Nachſtewr / oder zehenden Pfenning von feinen Haab vnd Gütern einfordern zu laſſen / ſo haben wir doch gnädiglich in *confideration* gezogen / daß ſelbige vnſere I.O. Erblande / vnd derſelben Mitglieder ſich biß anhero / wie obuermeldt / gegen vns vnd vnſerm löblichen Hauß Oeſterreich getrew / vnd gewährtig erzeygt / Auch (daß wir wiſſen kondten) niemahlen nichts widerwärtiges wider vns / oder gedachtes vnſer löbliches Hauß *attentiert* haben; Dannhero wir dann zu noch weiterer billicher Erkandtnuß / folcher jher vns erwirner beſtändigen *Fidelitet* vnd auß fondern Gnaden / vns ferner gnädiglich dahin erklärt haben wollen / daß ſie vnſere vncatholiſche Landtleuth / nit allein gedachten jhren Abzug oder *emigration*, ohne Raichung der angedeuteten Nachſtewr / oder zehenden Pfenning / vngehindert fürnehmen vnd fortſetzen fondern auch zu Einlangung jhrer etwa im Landt habenden Schuldforderung / wie auch *Adminiſtrirung* der *Fideicomifs* Güter / vnd *Proſequirung* jhrer bey denen Gerichtsſtellen ſchwebendē Rechtlichen Proceſſen / vorangedeute jhre im Landt verbleibende Befreundte / oder andere Catholiſche Perſohnen verordnen / vnd beſtellen mögen.

Wie wir dann hierunter gehöriger Orthen gemäßne Verfügung zu thun / genädiglich nit vermanglet haben / damit zu Abkürzung der beſchwärlichen langen Proceß / jhnen zu Einlangung folcher jhrer Schulden / vnd *Expedirung* jhrer anderwertigen Rechtshandlungen / *actiuè* vnd *paſſivè*, ſchleinig vnd *ſummarie* Recht ertheilt werden ſolle

Vmb willen aber wir auch vns der verwaiften Pupillen / als wolen auch der Kirchen / vnd Gottshäufer anzunemen / vnd derſelben *indemnitè* nach Möglich[kei]^a zu betrachten / vor Gott ſchuldig feyn / vnd wir dann diſe gewiſſe Nachrichtung / vnd Wiſſenſchafft haben / daß vil der vncatholiſchen Landtleuth mit Gerhabſchafft verfangen / vnd theyls auch mit Geiſtlichen Vogteyen / vnd Lehensſchafft begabt feyn / dannhero ſie auch die Stifft: vnd andere Kirchenbrieff / wie auch etwa was von Geiſtlichen Einkommen bey Handen haben möchten:

Dieſem nach ſo wollen wir hiemit ferner *ſtatuiert*, vnd befohlen haben / daß nit allein einiger feine Pupillen (darunter wir *in ſpecie*, auch alle die jenen minder jährigen / deren Väter geſtorben / ob ſchon die Mütter noch beleben feyn / verſtanden haben wollen) mit ſich auſſer Landts zu führen / ſich

^a Original je na tem mestu poškodovan.

vndteztehen folle / fondern auch die jenige vncatholifche Landtleuth / fo mit Gerhabfchafft / oder andern ämptern verfehen / dieselben alsbaldt *refigniren*, vnd auffgeben / wie auch noch vor jhrem Abzug jhre obligende Rättungen also gewiß gehöriger Orthen einbringen / *juftificiren* laffen / vnd den außftändigen Rest würcklich bezahlen / nit weniger auch die etwa vnter Handen habende Stifft / oder andere Kirchenbrieff / vnd Einkommen von sich geben / als wir fonften für vns / vnd vermittels vnferer nachgefetzten Obrigkeiten andere Mittel für vnd an die Handt zu nemmen / vnd wol auch fo gar jhre Güter *fequeftriern* zu laffen / verurfacht werden.

So dann aber wollen wir auch hiemit / vnnd in Krafft diß vnfers offenen Mandats weiters / vnd infonderheit gemessen verordnet / gesetzt vnd befohlen haben / daß alle die jenige Mann: vnd Weibspersonen / fie feyen Herren / Ritter / vnd andern adelich / oder vnadlichen Geschlechts Standts oder Wefens / welche auß difen vnfern I.O. Fürfenthumben vnd Landen / nach denen jhnen fürgefetzten *terminen*, wegen jhrer v[n]uerhofften^b Halsftärzigkeit in jhrem Irthumb deß Glaubens / vnd vermög der angeordneten Religions *Reformation*, biß *dato* jhren Abzug genommen / oder ins künftigt werden nemmen müffen / zugleich auch in allen andern vnfern Königreichen / Fürfenthumben vnnd Landen / fo lang fie sich zu der Heyligen Catholischen Religion nit bekennen / kein Vndterkommen / oder Verbleiben nicht haben / weniger jhnen allda zu handeln vnd zu wandlen gestattet werden / deßgleichen jhnen alles ab: vnd zuraifen in felb[i]gen^c vnfern Königreichen / Fürfenthumben vnd Landen auffer vnferer / oder vnferer nachgefetzten Oberkeiten b[e]fondern^d fchriftlichen Bewilligung / vnd Erlaubnuß gântzlich eingefteht / vnd verboten feyn folle

Zu deme fo wollen wir auch alle vnd jede / folche deß vncatholischen Glaubens halber ab= vnd auß dem Landt ziehende Personen ernstlich gewarnet haben / daß fie sich fo wol inn Verkauffung jhrer Güter / als in allen andern vnfern hierob verftandnen Auflagen / vnd Verordnungen aller betrüglichen *Collufionen*, vnd ungebührlichen falſchen Scheinhandlungen / es sey auff was Weiß oder Weg das beſchehen mö[ge]^e / dermaßen gewiß enthalten / als fonften / vnd im widrigen gegen denen jenigen / fo sich dißfalls vergreifen [w]urden^f / mit ſcharpffer gantz vnuerſchonter Beftraffung verfahren werden folle.

Gebieten de[mn]ach^g obgedachtem vnferm vollmächtigen Statthalter / deß Hertzogen zu Cromaw / vnd Fürften zu Eggenberg L. vnd in derſelben Abweſenheit vnfern zu Grätz hinderlaſſnen Gehaimen Råthen / das D.L. v[n] d^h jhr ob difem vnferm Patent / vnd *General* Mandat / in allem vnd jedem deſſelben Inhalt vnd Begriff / von v[ns]ertwegenⁱ beſtändig vnd feſtigklich halten / fonderlich aber / ob demſelben allerfeits der gebührendt Gehorfamb / vnd Vollzug gelaiſtet werde / fleißig auffſicht anſtellen vnd haben / vnd wo fern von einem oder m[e]hr^j wider verhoffen / vnd vnfer Gnädig. verfehen hierwider gehandelt wurde / daſſelbige bey dem wenigſten nit zu fehen / oder geſtatten / fondern wider den oder diſelben / wie auch jhre Güter / nach laut der hie[r] ein^k begriffnen Verordnungen / würcklich verfahren / vnnd *exquiern*. Darnach ſich nun ein jeder zu richten / vnd ſein ſelbſt aigne Wolfahrt auff vnſere fo ge-

^b Original je na tem mestu poškodovan.

^c Original je poškodovan, črka *i* je izbrisana.

^d Original je na tem mestu poškodovan.

^e Original je na tem mestu poškodovan.

^f Original je na tem mestu poškodovan.

^g Original je na tem mestu poškodovan, manjkajoče črke so bile povzete po transkripciji v Loserthovi objavi.

^h Original je tu poškodovan, transkripcija je na tem mestu povzeta po transkripciji v Loserthovi objavi.

ⁱ Original je poškodovan, manjkajoči del je povzet po transkripciji v Loserthovi objavi.

^j Original je na tem mestu poškodovan.

^k Original je na tem mestu poškodovan.

trewe vätterliche Vermahnung in acht zu nemmen w[iff]en^l / auch folches zu thun / vnfers verhoffens / vmb so vil weniger vnderlassen würdet / weilen wir [j]hnen^m vmb jhres beffern bedachts willen / gleichwol ein so geraumben *Termin* gnädigklich zulaffen / wie zumal[e]nⁿ jnen zu jhrer nothwendigen *Information* in Glaubens Artickel die gute Gelegenheiten bey denen hin vnd wider im Landt mit Geiftlichen Perfonen / vnd Catholifchen Seelforger besetzten Gottshäufer vnd [K]irchen^o nicht vermanglen werden.

An deme allem wirdet vnfer gnädigfter / auch endlicher vnwandelbahrer Willen vnd Mainung vollzogen / vnd erfattet.

Geben in vnfer Statt Wien / den Erften Augufti / Anno ein taufent fechundert acht vnd zwantzig Vnferer Reiche deß Römifchen im Neundten deß Vngerifchen im Ailfften / vnd deß Böhaimbifchen im Zwölfften.

*Ad Mandatum Sacrae Caesareae
Majestatis proprium.*

L.S.

^l Original je na tem mestu poškodovan.

^m Original je na tem mestu poškodovan.

ⁿ Original je na tem mestu poškodovan.

^o Original je na tem mestu poškodovan.

Načela kritičnega prepisa

Besede, pri katerih nismo prepričani o pravilnosti transkripcije, so označene z [?], gre za en lastnoročni podpis ob koncu besedila (npr. »Frey[?]*«*). Izdajateljevi dostavki so postavljeni v oglati oklepaj [] (npr. »möglich[kei]t*«*). Enopomenske okrajšave so razrešene brez opomb (npr. »2c*«* → »etc.*«*), okrajšava »etc.*«* (*et cetera*) ni posebej razrešena. Večpomenske okrajšave so razrešene z navedbo v oglatih oklepajih (npr. »I.O.*«* → »i[nner]o[esterreichische]*«*, »Käys.*«* → »käys[erlich]*«*, »Röm.*«* → »röm[ische]*«*), na določene težave z razreševanjem je opozorjeno v opombah pod črto.

Diakritični znaki so razrešeni (npr. »schwebendē*«* → »schwebenden*«*), prav tako ni upoštevana nadpisana črka e, temveč transkripcija namesto te uporablja preglas: â, ô, û → ä, ö, ü (npr. »Erwöhlter Römischer*«* → »erwöhlter römischer*«*). V primerjavi z diplomatičnim v kritičnem prepisu poševnice niso transkribirane. Prav tako so odstavki in interpunkcija v kritičnem prepisu arbitrarno postavljeni, vendar le do te mere, da je besedilo lažje razumljivo bralcu.

Prepis distinkcije med zapisi v nemški pisavi fraktura in »splošni latinski pisavi*«* antikva ne upošteva, besedilo obeh pisav je transkribirano na enak način. Prepis je opremljen s štetjem vrstic, številčne oznake vrstic so navedene v nadpisani obliki (¹¹). Predloga ima enainosemdeset vrstic, če ne upoštevamo zaključne formule.

Lastna imena so pisana v obliki, ki ustreza predlogi (npr. »Ferdinand*«*, »Ferdinandt*«*, »Eggenberg*«*). Črke i, j, u, v in w so zapisane v skladu z njihovo glasovno vrednostjo. Črka j je na začetkih besed, kjer to ustreza današnji rabi, zapisana kot i (npr. »jrem*«* → »irem*«*, »jrer*«* → »irer*«*, »jhren*«* → »ihren*«*). V primerih, kjer zapis ustreza današnji rabi, je prepis zvest predlogi (npr. »jenigen*«*). Črka w je v skladu z glasovno vrednostjo na določenih mestih zapisana kot u (npr. »anvertrawte*«* → »anvertraute*«*, »newlich*«* → »neulich*«*). Zapis črke y ni bil spreminjan (npr. »eyferigem*«* → »eyferigem*«*). Zapis črke v in u sledi glasovni vrednosti (npr. »vnd*«* → »und*«*, »zuuerschaffen*«* → »zuverschaffen*«*, »beuorab*«* → »bevorab*«*).

Reducirana je raba podvojenih soglasnikov, kjer to ne ustreza današnji rabi (npr. »vnnd*«* → »und*«*, »auff*«* → »auf*«*, »Auffrichtigkeit*«* → »aufrichtigkeit*«*). Zapisa dolgega s: f in ostrega s: s nista razlikovana, obe obliki sta transkribirani s črko s (npr. »Römfcher Kayfer*«* → »römischer kayser*«*). Prav tako transkripcija ne ločuje zapisa okroglega r: ʀ (*Rundes r*, *r Rotunda*) in običajnega r: r, oba sta transkribirana s črko r (npr. »Oefterzeich*«* → »Oesterreich*«*).

Kritični prepis v primerjavi s predlogo veliko začetnico uporablja le na začetku povedi in za zapisovanje lastnih imen, sicer je transkripcija pisana z malimi črkami (npr. »ErbFürstenthumben vnd Landen*«* → »erbfürstenthumben und landen*«*, »Gott*«* → »Gott*«*). Zapis stičnosti in nestičnosti besed upošteva sodobno rabo ter skuša zagotoviti boljše razumevanje (npr. »ReligionsReformation*«* → »religions reformation*«*). Ločila so poenotena s sodobnimi slovničnimi pravili in ne sledijo predlogi, ker raba ločil v predlogi ni dosledna. Ker je interpunkcija v kritičnem prepisu zlasti pripomoček za razumevanje besedila, so ločila postavljena arbitrarno (»... Weg der Seligkeit zu laiten; Inmassen wir*«* → »weg der seligkeit zu laiten. Inmassen wir ...*«*).

Latinske in italijanske oziroma nenemške besede, ki so v predlogi zapisane v pisavi antikva, so transkribirane kot ostalo besedilo brez posebnih opomb. Zapis črk u in v je tudi tu normaliziran glede na izgovor. Prepis je tudi tu normaliziral zapis velikih in malih začetnic, kar pomeni, da so bile velike začetnice spremenjene v male (npr. »Vniuerfiteten*«* → »universiteten*«*). Zapis črke j je popravljen v i tudi v latinskih zapisih (npr. »Beneficij*«* → »beneficii*«*).

Besedilno-kritične opombe in stvarna pojasnila so podani v dveh ločenih aparatih, in sicer je prvi – besedilno-kritični aparat alfabeteran (a, b, c) in drugi – stvarni oštevilčen (1, 2, 3). Mesto pečata je označeno z arbitrarno okrajšavo L.S. (*locus sigilli*).

Kritični prepis

[¹]Wir Ferdinand der ander¹ von Gottes genaden erwöhlter römischer kayser zu allen zeit^[2]ten mehrer deß reichs, in Germanien, zu Hungern und Behaimb etc. könig; ertzherzog in Oesterreich; hertzog zu Burgundt, Steyr, Kärndten, Crain und [³]Württemberg, in Ober und Nider Schlesien; marggraf zu Mähren, in Ober und Nider Laußnitz; graf zu Habsburg und Tyrol etc.

Entbieten allen und jeden unsern landtleuthen vom herrn und rit^[4]terstandt in unsern i[nner]o[esterreichischen]^a erbfürstenthumben und landen Steyr, Kärndten und Crain gesessen, so diß unser general mandat vernemmen werden, unser käys[erliche] und landtsfürstliche gnad und alles guts. [⁵]Euch ist sambt und sonders, wie auch sonst männiglich zu benügen bewust ob wir wol von antretung unserer landtsfürstlichen regierung selbiger unserer i[nner]o[esterreichischen] erbfürstenthumben und landen uns auß [⁶]sonderm zu dem heyl[igen] allein seeligmachenden röm[ischen] catholicischen glauben habenden schuldigen christlichen eyfer, kraft tragenden landtsfürstlichen gewalts und von Gott empfangnen obrigkeitli^[7]chen ampts nichts mehrers angelegen seyn lassen, als denen in selbigen unsern i[nner]o[esterreichischen] erblanden eingeschlichenen und allzuweit uberhandt genommen schädlichen glaubens uneinigkeit und spaltungen zu [⁸]remediern, auch alle uns von der göttlichen allmacht undtergeben und anvertraute underthanen nach unserer möglichkeit von den irrthumb ab- und auf den weg der seligkeit zu laiten. Inmassen wir [⁹]dann zu dem ende die außschaffung der sectischen praedicanten und bald darauf under denen nobilitierten personen, wie auch in den stätt- und märckten sambt der bawrschaft auf dem land, die heyl^[10]sambe glaubens reformation^b fürgenommen, folgends nach und nach allerhand hailsambe general und special mandata, daß niemand auf uncatholische oerter zur vermeynten beicht und comunion, kinder [¹¹]taufen oder ehelichen copulationen sich begeben. Item unserer landtleut und anderer personen verwäiste kinder und pupillen mit catholicischen gerhaben versehen und die jugendt nit an uncatholische ort [¹²]oder universiteten verschickt werden sollen, außgehen und publicirn, ja noch zum uberfluß allererst neulich solche generalia widerumben verneuern und etwas schärfpen lassen, daß wir doch biß anhero uns [¹³]aller milde, sanft- und langmüthigkeit gegen unsern uncatholischen landtleuthen deß herren und ritterstandts gebraucht. Und mit der angedeuteten reformation gegen ihnen zuverfahren gnädiglich un^[14]terlassen haben, alles in hoffnung sie wurden auß solchem allem unser wolmeynende intention mehrers apprehendiern, irem ewigen heyl alles angelegenen fleisses eyferig nachgedencken und in ihrer uhr^[15]alten gottseeligen voreltern und vorfahren vestigia endlich eintreten. Damit also in unsern i[nner]o[esterreichischen] erblanden die einig- und einträchtigkeit deß glaubens und der gemüther wider eingeführt und aller^[16]seits ein besseres vertrauen gepflantz und erhalten werden möchte.

Nun haben wir zwar mit sonderbarem trost vermerckt und wargenommen, daß dise unser zu befürderung der ehr Gottes und ihnen [¹⁷]unsern landtleuthen zu nutz, heyl, auch zeit[lichen] und ewiger wolfahrt gemeynte christliche

¹ Ferdinand II. (9. julij 1578, Gradec–15. februar 1637, Dunaj). Nadvojvoda in notranjeavstrijski deželni knez (1595, 1596/97), češki kralj (1617), ogrski kralj (1618), cesar (1619). Gl. Hartmann in Schmith (ur.): *Die Kaiser*, str. 540–561; Albrecht: Ferdinand II, str. 125–141; Franzl: *Ferdinand II.*; Bireley: *Ferdinand II.*; Valvasor: *Die Ehre*, VII., str. 462–470; X., str. 350–361; XV., str. 540–603; Eder: Ferdinand II. *Neue Deutsche Biographie*. <https://www.deutsche-biographie.de/sfz56885.html> (24. 9. 2020).

^a V originalu sta črki kratice vedno pisani skupaj, tega zapisa se drži tudi transkripcija.

^b V originalu sta besedi pisani stično, taka je transkripcija tudi v Loserthovi objavi.

gute intention nit allerdinghs fehl geschlagen, sondern ein guter theyl derselben ihren irrthumb verlassen und sich zu ^[18]dem uhralten catholischen und apostolischen glauben bekehrt haben.

Wann nun aber ein anzahl noch ubrig seyn, bey welchen diese unsere inen gnädigklich zum besten gemeynthe sorgfältigkeit, auch die ^[19]zugelaßne lange zeit, tolerantz und conniventz^c untzthero^d noch nicht so weit gefruchtet, daß sie denen andern bekehrten nachgefolgt und die wahre catholische kirchen einhelligklich erkennt und sich zu dersel^[20]ben begeben hetten und uns aber nicht allein, wie gemeldt, von tragenden landsfürstlichen ampts und schuldigkeit, wie zumalen gewissens wegen umb unserer underthanen heyl und seelen seligkeit ^[21]willen, darumben wir dermaln eins dem allmächtigen Gott rechenschaft zu geben uns schuldig zu seyn erkennen, und wissen zustehet, gebührt und obligt auß unsern anvertrauwten erblanden alle glaubens^[22]irrthumb ohne unterscheidt der personen abzuschaffen und entgegen in denen selben die uhralte allein seligmachende catholische kirchen nach möglichkeit zu befördern, sondern wir fürnemblichen auch ^[23]und zuvorderist auß gnädigster und väterlicher lieb und hertzen, so wir jederzeit insonderheit zu disen landen, darinnen wir durch die gnaden Gottes gebohren und die maiste Zeit unsers lebens zuge^[24]bracht, nicht gern sehen wolten, daß die jenige adeliche geschlechter, welche sich so wol von uhralten zeiten hero umb unser löbliche vorfahren und das vaterlandt mit so vielfältiger rühmlicher auf- und ^[25]darsetzung leib-, gut und bluts, auch allerhandt andern ansehnlichen ritterlichen und tugentlichen thaten und verhaltenuß dermassen stattlich verdient gemacht, als auch bevorab in disen letsten in dem ^[26]maisten theyl der andern unserer königreich und landen entstandenen rebellionen, und verübten ungehorsamb (so vil uns bewust) jederzeit in irer anerbten trew und aufrichtigkeit gegen uns beständigklich ^[27]verharret in und nach unsern lebzeiten in disem manglhaften gefährlichen standt zu verlust ihres thewr- und werthisten kleinodts der seelen seligkeit hinder uns solten verlassen werden, sondern ihnen ^[28]billich viel mehrers neben besagtem ihrem zeitlichen lob und ruhm in diser zugleich auch in jener welt die ewige göttliche belohnung und ergötzlichkeit vor allen dingen gnädigst wol gönnen möchten. ^[29]So seyn wir auß disen und andern mehrfältigen hochbeweglichen motiven gantz billich verursacht worden, auch sie unsere uncatholische landleuth deß herrn und ritterstandts, manns und weibsperso^[30]nen, welche sich noch in dem angedeuten irrthumb deß glaubens befinden, kraft dises unsers besonderlich auf sie gerichteten patents oder general mandats unserer noch vor guter zeit angestellt- und pu^[31]blicirten religions reformation gleichfalls zu unterwerfen. Inmassen wir sie dann hiemit sament und sonders solcher religions reformation gäntzlich unterworfen und sie demnach allersonders gnädig^[32] und beweglicher wolmeynung ermahnt haben wöllen, weilen wir einmal dem gantzen vaterlandt und fürnemblichen diesen adelichen geschlechtern, wegen der besagten ihren ansehnlichen verdienst ^[33]kein höhers auch nutzlich und heylsamers denckzeichen und gezeugnuß der vermeldten unserer zu ihnen tragenden väterlichen treuen lieb und danckmüthigkeit zuverschaffen und zu hinderlassen wis^[34]sen als eben disen wahren weg, weiß und sicherheit zu ihrer seelen heyl

^c Beseda *connivenz* izhaja iz latinske besede »conniventia«, ki pomeni »Nachgiebigkeit«, popustljivost, prožnost (*Frühneuhochdeutsches Wörterbuch*. <https://fwb-online.de/search?q=connivenz&type=&search=> (24. 10. 2020)).

^d Beseda *untzhero* pomeni doslej, dozdej, dosihmal, dosorej (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 152). Strokovna definicija se glasi: »Untzhero bisher. Kömmt sogar in den Kanzeleyaufsätzen, besonders bey Hofcammer noch vor« (Haas (ur.): *Provinzialwörter*, str. 698).

und seeligkeit und wir dahero auch nichts mehrers und liebers sehen und wünschen wolten, als daß gleich wie ire voreltern sich ^[35]in selbigen unsern i[nner] o[esterreichischen] erbfürstenthumben und landen so lange zeit ehe und zuvor die irrthumber eingerissen in einigkeit der catholischen religion in trefflichem guten aufnehmen befunden also nicht we^[36]niger sie zu aller ihrer besseren zeitlich und ewigen wolfahrt hinfüro in gleichmässiger einigkeit der religion erhalten werden und im landt verbleiben möchten, daß derhalben ein jedweder sich innerhalb ^[37]einer jahrs frist so wir ihnen von heut dato an zu einem gnugsamben, geraumben und peremptorischen termin angesetzt mit eyferigem hertzen und begierlichkeit deß gemüths zu solchen seinem heyl, ^[38]nutz und frommen bequembe und in dem heyl[igen], allein seeligmachenden catholischen glauben mit uns und der allgemainen christlichen apostolischen römischen kirchen sich vergleiche, auch derentwegen ^[39]bey unserm ohaimb und fürsten, auch gehaimben rath, camrern und als vollmächtigen statthalter selbiger unserer i[nner] o[esterreichischen] fürstenthumb und landen deß hertzen zu Cromaw und fürsten zu Eg^[40]genberg² l[iebden]^e und in derselben abwesenheit bey unsern zu Grätz hinderlaßnen gehaimben räthen anmelde und erkläre, dann im widrigen und da sich jemand in solchem angesetzt und benennten jahrstermin, ^[41]wider unser gnädigstes versehen mit uns in dem heyl[igen] catholischen glauben nit vergleichen würde, seynd wir gäntzlich entschlossen, wollen uns auch hierüber mit und in kraft dieses unsers kayser[lichen] und ^[42]landtsfürstlichen patents endlich erklärt haben, daß so dann keinem einzigen in mehrermeldten

² Johann Ulrich von Eggenberg/Janez Ulrik Eggenberg (junij 1568, verjetno v Gradcu–18. oktober 1634, Ljubljana), baron (1598), državni knez (1623) in vojvoda Krumlovski (1628); kranjski (1602) in štajerski (1621) deželni glavar, pooblaščen namestnik notranjeavstrijskih dežel (1625). Janez Ulrik Eggenberg je svojo kariero na nadvojvodskem dvoru v Gradcu začel leta 1597 kot dvorni točaj (Mundschenk), ljubljenez nadvojvodinje Marije Ane in zaupni prijatelj nadvojvode Ferdinanda. Leta 1598 je postal komornik. Leta 1602 je sodeloval na sejah notranjeavstrijskega tajnega sveta in bil imenovan za kranjskega deželnega glavarja. Leta 1603 je postal tajni svetnik in predsednik dvorne komore. Kasneje je bil tudi »direktor« tajnega sveta in leta 1619 spremljal Ferdinanda na poti v Frankfurt, ker je bil slednji izvoljen in kronan za cesarja. Leta 1621 je postal štajerski deželni glavar in vrhovni dedni deželni komornik (Oberstererblandkämmerer). Leta 1622 je dobil dedno službo deželnega točaja na Kranjskem in gospostvo Krumlov na Češkem. Leta 1623 je bil povzdignjen v državnega kneza. Leta 1625 je bil imenovan za pooblaščenega namestnika (*volmechtigen statthalter*) notranjeavstrijskih dednih dežel in leta 1628 še v vojvodo krumlovškega. Ker je bil Eggenberg v pisemskih stikih z Wallensteinom vse do njegovega umora, je bil po krivem obtožen sodelovanja v »Wallensteinovi zaroti«. Po padcu v nemilost na dvoru se je Eggenberg leta 1634 umaknil v Ljubljano, kjer je kmalu za tem, 18. oktobra 1634, umrl (Eder, Eggenberg, Johann Ulrich. *Neue Deutsche Biographie*. <https://www.deutsche-biographie.de/sfz12576.html> (18. 9. 2020); Thiel: *Die innerösterreichische Zentralverwaltung*. http://repertorium.at/sl/thiel_zentralverwaltung_inneroesterreich.html (23. 9. 2020); Gruden: *Zgodovina*, str. 880–881; Parker (ur.): *The Thirty Years' War*, str. 6, 76; Košir: *Stanovska uprava*, str. 65, 68; Bedürftig: *Der Dreißigjährige Krieg*, str. 40). Gl. tudi: Zwiedineck-Südenhorst: *Hans Ulrich Fürst von Eggenberg*; Heydendorff: *Die Fürsten und Freiherren zu Eggenberg*.

^e Okrajšavo »L.« Schmidt razrešuje kot »Liebden« (Schmidt: Das letzte Gegenreformationspatent, str. 179, opomba 1), kar Hudelja prevaja kot »Preljubeznivi!« (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 574). Schmidt navaja tudi, da je Ferdinand II. po letu 1625 Eggenberga v korespondenci običajno naslavljal kot: »Unser Oheim und sunders lieber Fürst« (Schmidt: Das letzte Gegenreformationspatent, str. 176, opomba 1). Obstajata še dve drugi razrešitvi, ki se zdita manj verjetni, in sicer bi »L.« nemara lahko razrešili kot: 1) »Landeshauptmann«, torej deželni glavar, kar je Eggenberg na Kranjskem in Štajerskem v času nastanka patenta tudi bil, ali pa kot: 2) »locum tenens«, torej namestnik, tisti, ki drži mesto. Proti slednji razrešitvi govorita dejstvi, da je kratica L. obakrat zapisana v nemški frakturi in ne v antikvi, ki bi sugerirala latinsko besedo. Drugo dejstvo, ki sklepu nasprotuje, je, da kratica vsebuje le eno črko (»L.«), razrešitev pa sugerira sintagmo, četudi se v zgodnjenoovoveških virih občasno srečamo z zapisom le-te brez razmika.

unsern i[nner]o[esterreichischen] erbfürstenthumben und landen länger zu wohnen und seine güter persönlich zu besitzen nit ver^[43]stattet und zugelassen, sondern derselbe vilermeldte unsere i[nner]o[esterreichischen], wie zumalen auch alle andere unsere königreich, fürstenthumb und länder, gänzlich zu raumen und seine habende eigenthumbliche güter vor^[44]hero umb einen gebührlichen werth zuverkaufen. Da er auch gedachte seine güter in solcher zeit nit versilbern köndte, derselben alienation, nach verfließung dises von heut dato an laufenden jahrs noch ^[45]auf sechs monat lang seinen im land bleibenden befreundten, oder andern catholischen landts inwohnern seines gefallens anzuvertrawen und zu hinderlassen schuldig seyn solle. Also und der gestalt ^[46]daß wann solche seine eigenthumbliche güter auch in selbigen sechs monat oder halben jahrs termin nach seinem abzug durch dise seine im land bleibende befreundte oder andere catholische landts^[47]inwohner nicht wurden verkauft seyn, so dann die verkaufung derselbigen güter durch unsere nachgesetzte obrigkeiten ex officio solle verordnet werden. Hierunter aber die fideicomiss güter keines wegs ^[48]zuverwenden oder zuverkaufen zugelassen wirdt, sondern meynen^f und befelchen gnädigklich, daß dieselben in ihrem esse verbleiben und denen ausser landts ziehenden uncatholischen landtleuthen gleichwol ^[49]der ususfructus davon erfolgen solle.

Und ob wir wol zwar auf solchen nit verhoffenden fal, da nemblich ein oder der ander sich deß beneficii emigrationis³ betragen wolte, wol befügt weren die nachstewr ^[50]oder zehenden pfenning von seinen haab und gütern einfordern zu lassen,⁴ so haben wir doch gnädigklich in consideration gezogen, daß selbige unsere i[nner]o[esterreichischen] erblande und derselben mitglieder sich biß an^[51]hero, wie obvermeldt, gegen uns und unserm löblichen hauß Oesterreich getrew und gewährtig erzeygt, auch (daß wir wissen kondten) niemahlen nichts widerwärtiges wider uns oder gedachtes unser löb^[52]liches hauß attentiert haben.

Dannenhero wir dann zu noch weiterer billicher erkandtnuß solcher iher uns erwisner beständigen fidelitet und auß sondern gnaden uns ferner genädigklich dahin erklärt ha^[53]ben wollen, daß sie unsere uncatholische landtleuth nit allein gedachten ihren abzug oder emigration ohne raichung der angedeuten nachsteuer oder zehenden pfenninges ungehindert fürnemen und fort^[54]setzen, sondern auch zu einlangung ihrer etwa im landt habenden schuldtforderung

^f V Loserthovi in Schmidtovi objavi je beseda napačno transkribirana kot *mahnen*, mogoče je pri tisku patenta prišlo do napake in bi na to mesto namesto *meynen* dejansko sodil *mahnen*.

³ Z besedno zvezo *beneficium emigrationis* Ferdinand II. označuje t. i. pravico do izselitve (*Abzugsrecht bei Bekenntniswechsel, ius emigrandi*), ki jo je določil paragraf 24 »Augsburškega verskega miru« oziroma sklepa državnega zbora Svetega rimskega cesarstva z dne, 25. septembra 1555, ki se glasi: »§ 24. Wo aber Unsere, auch der Churfürsten, Fürsten und Stände Unterthanen der alten Religion oder Augspurgischen Confession anhängig, von solcher ihrer Religion wegen aus Unsern, auch der Churfürsten, Fürsten und Ständen des H. Reichs Landen, Fürstenthumen, Städten oder Flecken mit ihren Weib und Kindern an andere Orte ziehen und sich nieder thun wolten, denen soll solcher Ab- und Zuzug, auch Verkaufung ihrer Haab und Güter gegen zimlichen, billigen Abtrag der Leibeigenschaft und Nachsteuer, wie es jedes Orts von Alters anhero üblichen, herbracht und gehalten worden ist, unverhindert männiglich zugelassen und bewilligt, auch an ihren Ehren und Pflichten allerding unentgolten seyn. Doch soll den Oberkeiten an ihren Gerechtigkeiten und Herkommen der Leibeigenen halben, dieselbigen ledig zu zehlen oder nicht, hiedurch nichts abgebrochen oder benommen seyn.« (*Augsburger Religionsfrieden*. <http://ra.smixx.de/media/files/Augsburger-Reichsabschied-1555.pdf> (21. 9. 2020)).

⁴ Besedna zveza »die Nachstewr / oder zehenden Pfenning« se nanaša na zgornje določilo iz »augšburškega verskega miru«, naj izseljenci pred odhodom prodajo svoje imetje in premoženje ter od njega plačajo davek (gl. opombo 5 v Uvodu).

wie auch administrirung der fideicommiss güter und prosequirung ihrer bey denen gerichtsstellen schwebenden^g recht^[55]lichen processen vorangedeute ihre im landt verbleibende befreundte oder andere catholische persohnen verordnen und bestellen mögen.

Wie wir dann hierundter gehöriger orthen gemässne verfü^[56]gung zu thun genädigklich nit vermanglet haben, damit zu abkürzung der beschwärllichen langen proceß ihnen zu einlangung^h solcher ihrer schulden und expedirung ihrer anderwertigen rechtshand^[57]lungen activè und passivè, schleinig und summarie recht ertheylt werden solle.ⁱ

Umb willen aber wir auch uns der verwaisten pupillen als wolen auch der kirchen und gottshäuser anzunehmen und dersel^[58]ben indemnitet nach möglich[kei]^{tj} zu betrachten vor Gott schuldig seyn und wir dann dise gewisse nachrichtung und wissenschaft haben, daß vil der uncatholischen landtleuth mit gerhabschaften verfan^[59]gen und theyls auch mit geistlichen^k vogteyen und lehenschaften begabt seyn, dannenhero sie auch die stift- und andere kirchenbrief, wie auch etwa was von geistlichen einkommen bey handen haben ^[60]möchten.

Diesem nach so wollen wir hiemit ferner statuirt, und befohlen haben, daß nit allein einiger seine pupillen (darundter wir in specie, auch alle die jenigen minder jährigen deren väter gestorben, ^[61]ob schon die mütter noch beyleben seyn, verstanden haben wollen) mit sich ausser landts zu führen sich undterstehen solle, sondern auch die jenige uncatholische landtleuth so mit gerhabschaft oder andern ^[62]ämptern versehen, dieselben alsbaldt resigniren und aufgeben, wie auch noch vor ihrem abzug ihre obligende rätungen^l also gewiß gehöriger orthen einbringen justificiren lassen und den außständigen ^[63]Rest würcklich bezahlen, nit weniger auch die etwa unter handen habende stift oder andere kirchenbrief und einkommen von sich geben, als wir sonsten für uns und vermittels unserer nachgesetzten ob^[64]rigkeiten andere mittel für und an die handt zu nemmen und wol auch so gar ihre güter sequestriern zu lassen verursacht werden.

So dann aber wollen wir auch hiemit und in kraft diß^m unsers offenen ^[65]mandats weiters und insonderheit gemessen verordnet gesetzt und befohlen haben, daß alle die jenige mann- und weibspersonen sie seyen herren, ritter und andern adelich oder unadlichen geschlechts, ^[66]standts oder wesens, welche auß disen unsern i[nner]o[esterreichischen] fürstenthumben und landen nach denen ihnen fürgesetzten terminen, wegen ihrer u[n]verhofftenⁿ halsstärigkeit^o in ihrem irrthumb deß glaubens und ^[67]vermög der angeordneten religions reformation, biß dato ihren abzug genommen oder ins künfftig werden nemen müssen, zugleich auch in allen andern unsern königreichen, fürstenthumben und lan^[68]den, so lang sie sich zu der heyligen catholischen religion nit bekennen, kein undterkommen oder verbleiben nicht haben, weniger ihnen allda zu

^g Nad končnim *e* je črtica, ki terja dopis *n*-ja, taka je transkripcija tudi v Loserthovi objavi: *schwebenden*.

^h V Loserthovi objavi je beseda napačno transkribirana kot: *Erlangung*.

ⁱ V originalu brez končnega ločila.

^j Original je na tem mestu poškodovan.

^k Original je na tem mestu slabo berljiv.

^l Zapis v izvorniku je »Rätungen«, v skladu z zgoraj navedenimi načeli prepisa jo transkribiramo kot: »rätungen«. Verjetno gre za besedo »Reitung«, kar pomeni: »Abmachung; Rechenenschaft; Rechnung« (Götze: *Frühneuhochdeutsches Glossar*, str. 176).

^m V Loserthovi objavi je beseda transkribirana kot: *dises*.

ⁿ Original je na tem mestu poškodovan.

^o V Loserthovi objavi je beseda transkribirana kot: *halsstörigkeit*.

handlen und zu wandlen gestattet werden, deßgleichen ihnen ^[69]alles ab- und zuraisen in selb[i]gen^p unsern königreichen, fürstenthumben und landen ausser unserer oder unserer nachgesetzten oberkeiten b[e]sondern^q schriftlichen bewilligung und erlaubnuß gäntzlich einge^[70]stellt und verboten seyn solle.^r

Zu deme so wollen wir auch alle und jede, solche deß uncatholischen glaubens halber ab- und auß dem landt ziehende personen, ernstlich gewarnet haben, daß sie sich so wol inn ^[71]verkaufung ihrer güter als in allen andern unsern hierob verstandnen auflagen und verordnungen aller betrüglichen collusionen und ungebürlichen falschen scheinhandlungen es sey auf was weiß ^[72]oder weg das beschehen mö[ge]^s dermassen gewiß enthalten als sonst und im widrigen gegen denen jenigen so sich dißfalls vergreifen [w]urden^t mit scharpfer gantz unverschonter bestrafung verfahren ^[73]werden solle.

Gebieten de[mn]ach^u obgedachtem unserm vollmächtigen statthalter deß hertzen zu Cromaw und fürsten zu Eggenberg l[iebden]^v und in derselben abwesenheit unsern zu Grätz hinderlassnen ge^[74]haimen rächen das d[ero] l[iebden]^z u[nd]^{aa} ihr ob disem unserm patent und general mandat in allem und jedem desselben inhalt und begrif von u[ns]ertwegen^{ab} beständig und festiglich halten sonderlich aber ob demsel^[75]ben allerseits der gebührendt gehorsamb und vollzug gelaistet werde, fleissig aufsicht anstellen und haben und wo fern von einem oder m[e]hr^{ac} wider verhoffen und unser gnädig[lich] versehen hierwider gehand^[76]let wurde, dasselbige bey dem wenigsten nit zu sehen oder gestatten, sondern wider den oder diselben wie auch ihre güter nach laut der hie[r]ein^{ad} begriffnen verordnungen würcklich verfahren und exquiern. ^[77]Darnach sich nun ein jeder zu richten und sein selbst aigne wolfahrt auf unsere so getreue väterliche vermahnung in acht zu nemmen w[iss]en^{ae} auch solches zu thun unsers verhoffens umb so vil weniger un^[78]derlassen würdet, weilen wir [i]hnen^{af} umb ihres bessern bedachts willen gleichwol ein so geraumben termin gnädigklich zulassen, wie zuma[le]n^{ag} inen zu ihrer nothwendigen information in glaubens artickel die ^[79]gute gelegenheiten bey denen hin und wider im landt mit geistlichen personen und catholischen seelsorger besetzten gottshäuser und [k]irchen^{ah} nicht vermanglen werden.

An deme allem wirdet unser gnä^[80]digster auch endlicher unwandelbarer^{ai} willen und mainung vollzogen und erstattet.

^u Original je na tem mestu poškodovan, manjkajoče črke so bile povzete po transkripciji v Loserthovi objavi.

^v Gl. opombo e.

^z V originalu sta črki kratice pisani stično. Schmidt okrajšavo »D.L.« razrešuje kot: »Dero Liebden« (Schmidt: Das letzte Gegenreformationspatent, str. 179, opomba 2), kar bi v slovenščino prosto prevedli kot: »njihove preljubeznosti« ali »oni preljubezni« (gl. Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 208, 574).

^{aa} Original je tu poškodovan, transkripcija je na tem mestu povzeta po transkripciji v Loserthovi objavi.

^{ab} Original je poškodovan, manjkajoči del je povzet po transkripciji v Loserthovi objavi.

^{ac} Original je na tem mestu poškodovan.

^{ad} Original je na tem mestu poškodovan.

^{ae} Original je na tem mestu poškodovan.

^{af} Original je na tem mestu poškodovan.

^{ag} Original je na tem mestu poškodovan.

^{ah} Original je na tem mestu poškodovan.

^{ai} Original je poškodovan pri črki n.

Geben in unser statt Wien, den ersten augusti anno ein tausent sechundert acht und zwanzig, unserer reiche ^[81]deß Römischen im neunnden, deß Ungerischen im ailften und deß Bôhaimbischen im zwölften.

*Ad Mandatum Sacrae Caesareae
Majestatis proprium.*

Ferdinandt

L.S.

Jo[hann] Bapt[ista] freiherr von Verdenberg⁵

Caspar Frey[?] m[anu] p[ropria]⁶

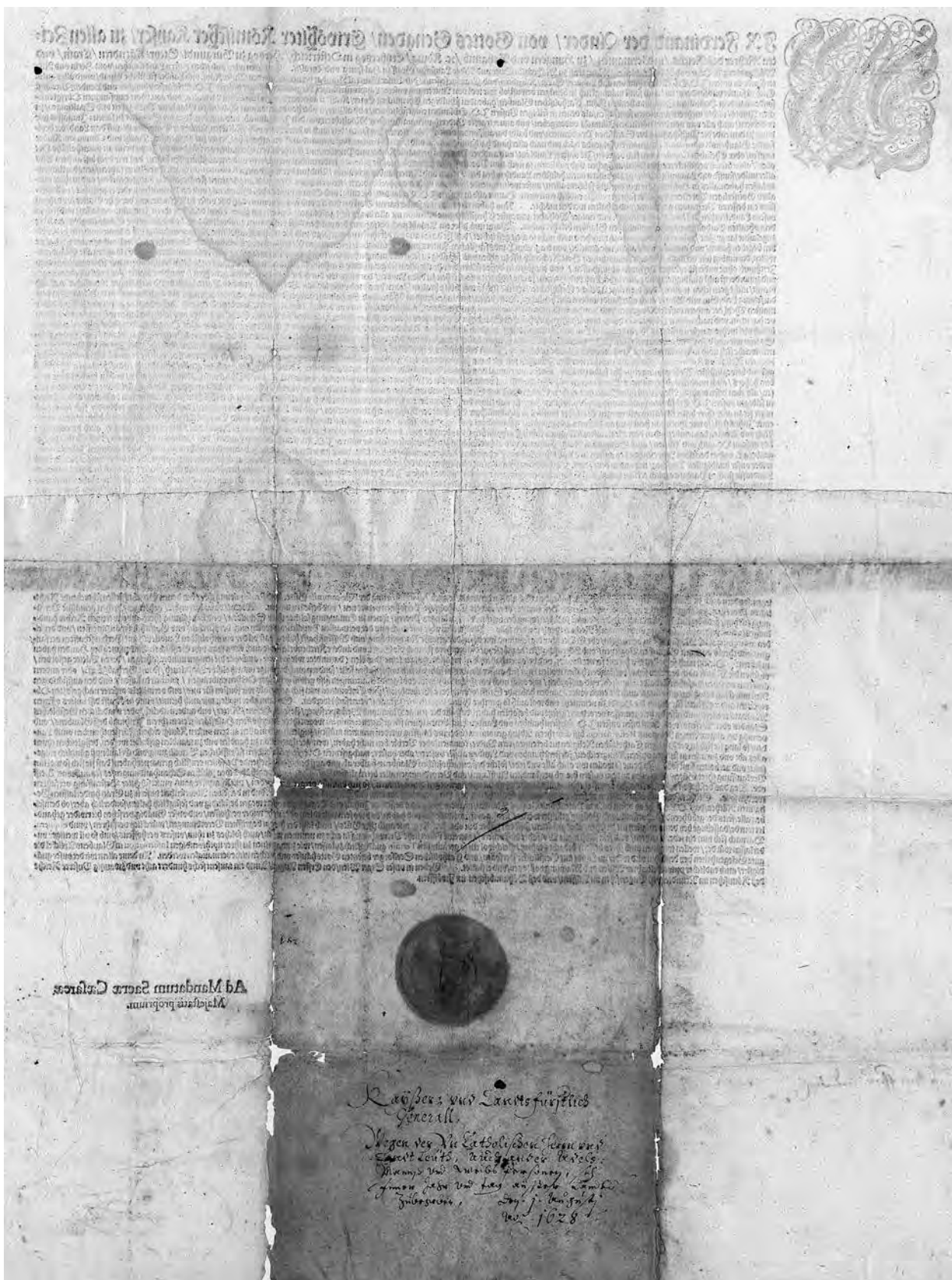
⁵ Johann Baptista Verda Graf von Werdenberg zu Namiest tudi Johann Baptist Verda von Verdenberg/Janez Krstnik Verda grof Verdenberg (1582, Campione pri Gorici–16. september 1648, Dunaj). Baron (1633), grof (1630). Johann Baptist Verda von Verdenberg je pridobil pravno izobrazbo. Med letoma 1611 in 1619 je bil prokurator notranjeavstrijske komore v Gradcu. Leta 1619 je sledil Ferdinandu II., ki je novembra tega leta svoj dvor iz Gradca prestavil na Dunaj. Naslednje leto 1620 je postal prvi avstrijski dvorni kancler in član tajnega sveta. Sodeloval je pri pripravi »prenovljenega deželnega reda« za Češko, kjer si je po razlastitvi pristašev češkega upora pridobil velike posesti. Leta 1626 je postal dedni hlevski mojster na Goriškem in deželan na Kranjskem. Sprva je pripadal t. i. »friedländski« dvorni stranki Wallensteinovih zaveznikov in večkrat agitiral kot posrednik med cesarjem in vojskovodjo, v času »Wallensteinove zarote« pa je zamenjal tabor in postal njegov nasprotnik. Kot diplomat se je udeležil pogajanj s saškimi volilnim knezom Janezom Jurijem I., leta 1636 je vodil poslanstvo v Anglijo. Pod Ferdinandom II. je imel velik političen vpliv na dvoru, po cesarjevi smrti leta 1637 se je umaknil v zasebno življenje (Johann Baptista Verda Graf von Werdenberg. *Wer war wer – im Dreißigjährigen Krieg*. <http://www.koni.onlinehome.de/ausfuehrliche-biographien/werdenb-frames.htm> (23. 9. 2020); Johann Baptist Verda von Verdenberg. *Austria-Forum*. https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Johann_Baptist_Verda_von_Verdenberg (23. 9. 2020); Johann Baptist Verda von Verdenberg. *Wien Geschichte Wiki*. https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Johann_Baptist_Verda_von_Verdenberg (24. 9. 2020); Kočevar: *Vojvodina Kranjska*, str. 277, 283, 395).

⁶ Neidentificiran.

Slikovno gradivo



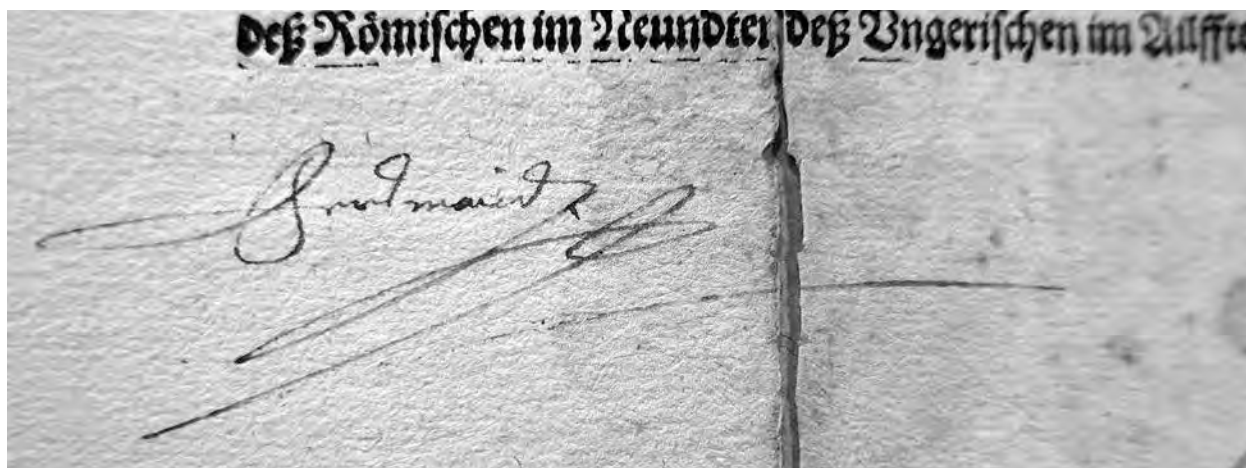
Patent (1628, avgust 1., Dunaj), prednja stran (ARS, SI AS 1097, Zbirka normalij, Cesarski patenti 1620-1700, št. 110)



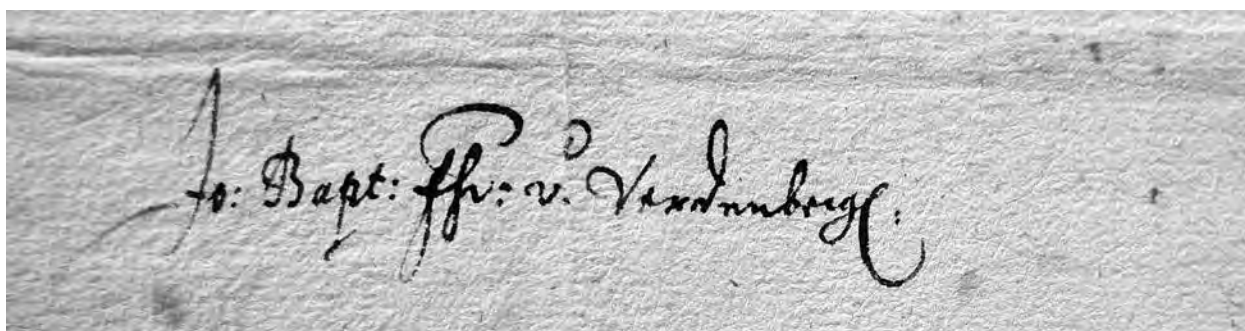
Patent, hrbtna stran



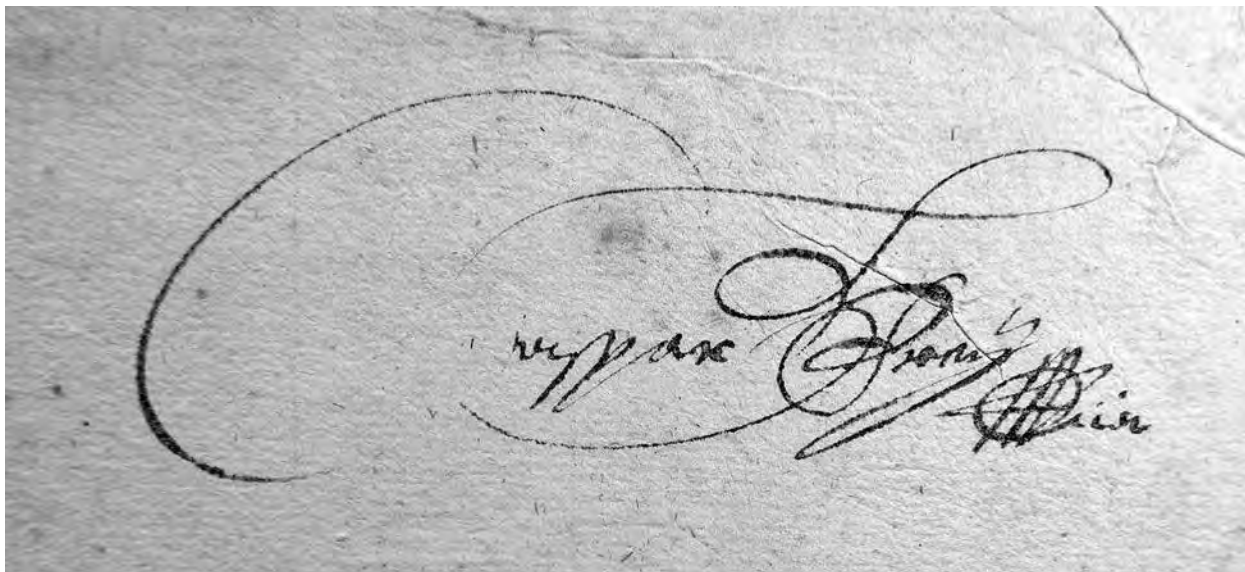
Pritrjen cesarski pečat okrogle oblike, odtisnjen v papir, premer 6,4 cm. Pečatni napis, zapisan v kapitali, se glasi: »FERDINANDVS II D(ei) G(ratia) EL(ectus) ROM(anorum) IMPE(rator) S(emper) A(ugustus) GER(maniae) HVNG(ariae) BOH(emiae) ZC REX ARCH(idux) AVST(riae) DUX BV(rgundiae) etc. etc.«



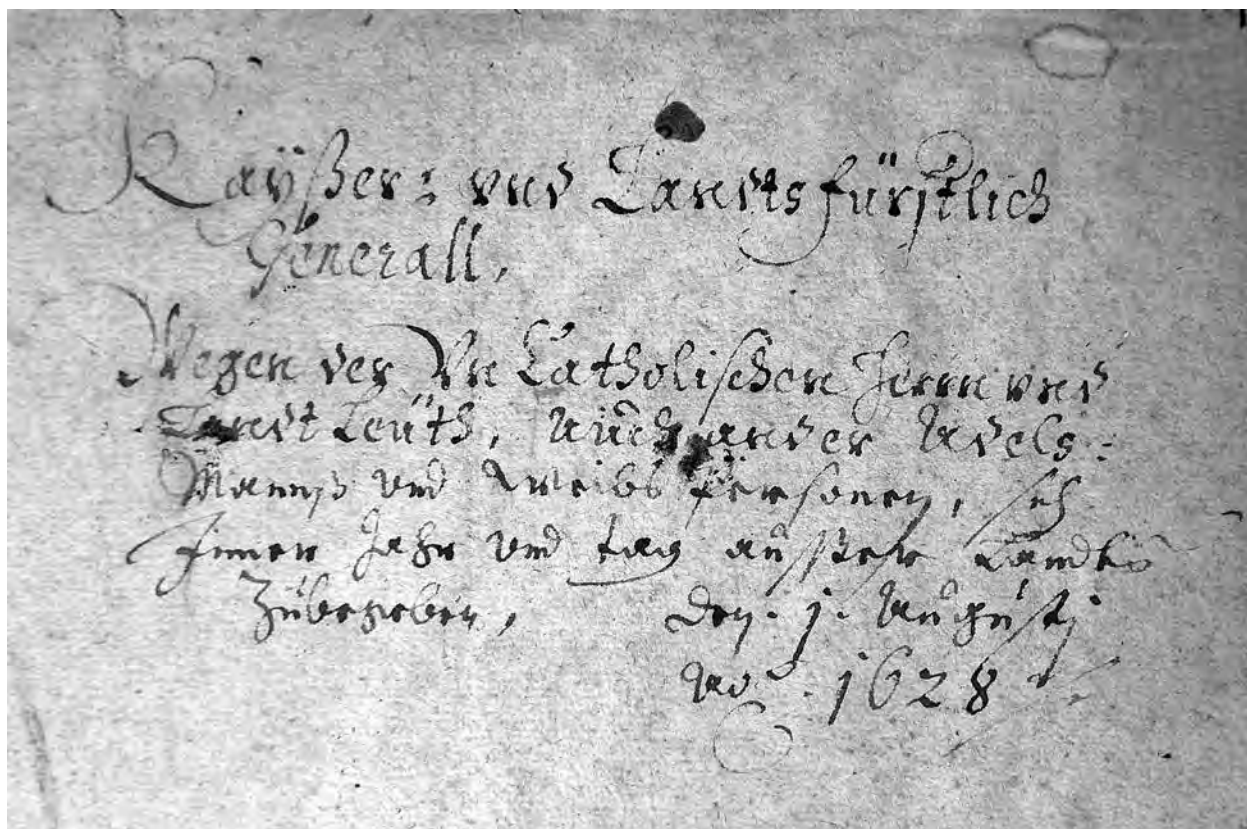
Podpis cesarja Ferdinanda II.



Podpis: Johann Baptist Verda von Verdenberg



Podpis: Caspar Frey(?)



Kayßer: und Landtsfürstlich
Generall,
Wegen der Uncatholischen Herrn und
Landt Läuß, auch ander Adels
Manß und Weibspersonen, sich
inner Jahr und Tag ausser Landts
Zubegeben,
Den 1. Augusti Anno 1628

Napis na hrbtni strani («Kayßerlicher und landtsfürstlich general wegen der uncatholischen herrn und landtläuth, auch ander adels manß- und weibspersonen, sich inner jahr und tag ausser landts zubegeben, den 1. augusti anno 1628ten.»)

Seznami

Tabela 1: Seznam osebnih imen

Zapis v viru	Sodobni nemški zapis	Sodobni slovenski zapis	Osebni družinski in službeni podatki
Ferdinand der Ander, Ferdinandt	Ferdinand II.	Ferdinand II.	(9. julij 1578, Gradec–15. februar 1637, Dunaj). Nadvojvoda in notranjeavstrijski deželni knez (1595, 1596/97), češki kralj (1617), ogrski kralj (1618), cesar (1619).
Hertzog zu Cromaw und Fürst zu Eggenberg	Johann Ulrich von Eggenberg	Janez Ulrik Eggenberg	(junij 1568, verjetno v Gradcu–18. oktober 1634, Ljubljana), baron (1598), državni knez (1623) in vojvoda Krumlovški (1628); kranjski (1602) in štajerski (1621) deželni glavar, pooblaščen namestnik notranjeavstrijskih dežel (1625).
Jo:[hann] Bapt:[ista] freiherr von Verdenberg	Johann Baptista Verda Graf von Werdenberg zu Namiest / Johann Baptist Verda von Verdenberg	Janez Krstnik Verda grof Verdenberg	(1582, Campione pri Gorici–16. september 1648, Dunaj). Baron (1633), grof (1630). Prvi avstrijski dvorni kancler in član tajnega sveta (1620). Dedni hlevski mojster na Goriškem (1626).
Caspar Frey m. p.	Kaspar Frei(?)	Gašper Frei(?)	Neidentificiran

Tabela 2: Seznam zemljepisnih imen

Zapis v viru	Sodobni nemški zapis	Slovensko ime in razlaga
Germanien, Römische Reich ¹	Deutschland, Heiliges Römisches Reich deutscher Nation	Germanija (Nemčija), Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti
Hungern, Ungerisches [Königreich]	Ungarn	Ogrska ²
Behaimb, Böhaimbisches [Königreich]	Tschechien (hist. Böhmen)	Češka (zgod. Begeamfko kraljestvo ³)
Oesterreich ⁴	Österreich	Avstrija (nad in pod Anižo, danes: Zgornja in Spodnja Avstrija)
Burgundt	Burgund	Burgundija
Steyr	Steiermark	Štajerska
Kärndten	Kärnten	Koroška
Crain	Krain	Kranjska
Württemberg	Württemberg	Württemberg
Ober und Nider Schlesien	Ober- und Niederschlesien	Zgornja in Spodnja Šlezija
Mähren	Mähren	Moravska
Ober und Nider Laußnitz	Ober- und Niederschlesien	Gornja in Dolnja Lužica ⁵ (zgod. Lužiško ⁶)
Habspurg	Habsburg	Habsburg

¹ Iz latinščine izvirajoča nemška beseda *Germanien* v zgodnjenovoveških besedilih lahko služi za označevanje tako Svelega rimskega cesarstva nemške narodnosti kot tudi Nemčije v ožjem etničnem pomenu besede, nanašajoč se zgolj na izključno nemške dežele cesarstva. V slednjem primeru je bil v rabi pogosto tudi označevalec *Teutschland*.

² Z označevalcem Ogrska v danem primeru označujemo »dežele ogrske krone«, za označevanje države naslednice zgodovinske Ogrske po letu 1920 pa v slovenskem zgodovinopisju uporabljamo označevalec Madžarska.

³ Besedna zveza *Begeamfko kraljestvo* je povzeta po slovenskem prevodu cesarskega ukaza iz leta 1638 (Koblar: Ukaz cesarja, str. 117).

⁴ Označevalec *Oesterreich* v danem primeru označuje oba dela nadvojvodine, Avstrijo pod in nad Anižo, ki ju danes imenujemo Zgornja in Spodnja Avstrija.

⁵ Gl. Lužica. *Fran*. <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=lu%C5%BEica> (24. 9. 2020).

⁶ Gl. Jesenko: *Občna zgodovina*, str. 61.

I.[inner]O.[esterreichischen] ErbFürstenthumben und Landen	Innerösterreichische Länder, Innerösterreich	Notranjeavstrijske dežele, Notranja Avstrija
Tyrol	Tirol	Tirolska
Cromaw	Krumau	Český Krumlov (mesto na jugu Češke)
Eggenberg	Eggenberg (Graz)	Eggenberg (14. okrožje mesta Gradec)
Grätz	Graz	Gradec
Wien	Wien	Dunaj

Tabela 3: Seznam kratic

Kratica	Razrešitev	Slovenski prevod
I. O.	InnerOesterreichisch (innerösterreichisch)	notranjeavstrijski
Kays.	Kayserlich (kaiserlich)	cesarski
Heyl:	Heylig (heilig)	sveti
Röm.	Römisch (römisch)	rimski
zeit:	zeitlich	časovni (dobesedno), v danem primeru bi bili boljši prevodi: časen, tostranski, zemeljski ⁷
Kayser:	Kayserlich (kaiserlich)	cesarski
Gnädig.	Gnädiglich (gnädig)	usmiljen, milosten

⁷ »auch zeitlichen und ewiger Wolfahrt« (ARS, SI AS 1097, Zbirka normalij, mapa 3 (Cesarski patenti 1620–1700), št. 110 (1628, avgust 1., Dunaj), vrstica 17).

Prevod patenta cesarja Ferdinanda II. o spreobrnjenju ali izselitvi protestantskega plemstva notranjeavstrijskih dežel iz leta 1628

Načela prevoda

Delno prosti prevod patenta cesarja Ferdinanda II. o spreobrnjenju ali izselitvi protestantskega plemstva notranjeavstrijskih dežel iz nemškega v sodobni slovenski jezik slogovno sledi predlogi, vendar upošteva sodobno slovensko knjižno normo. Poleg tega se prevod jezikovno skuša čim bolj približati izvirniku, od te težnje sicer odstopa do te mere, da je čim bolj razumljiv sodobnemu bralcu. Odstavki v prevodu so oblikovani smiselno ne glede na izvirnik.

Pri prevajanju smo si pomagali s splošnim, sodobnim *Velikim nemško-slovenskim slovarjem*, ki so ga pripravili Doris, Božidar in Primož Debenjak,¹ in nemško-slovenskim slovarjem *Deutsch-sloenisches Wörterbuch* Mateja Cigaleta iz druge polovice 19. stoletja, ki je sicer znan tudi pod imenom Wolfov ali Wolf-Cigaletov slovar.² Od specialnih, zgodovinskih slovarjev velja omeniti zlasti *Nemško-slovenski zgodovinski glosar*³ in *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, ki ju je pripravil Niko Hudelja.⁴

Med nemškimi smo uporabljali predvsem slovar Jakoba in Wilhelma Grimma (*Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*), ki je v digitalni obliki dostopen na svetovnem spletu,⁵ glosar zgodnje nove visoke nemščine v obdobju od konca 15. do sredine 17. stoletja *Frühneuhochdeutsches Glossar* Alfreda Götzeja⁶ in digitalizirani *Frühneuhochdeutsches Wörterbuch*.⁷ Pri prevajanju nekaterih narečno zaznamovanih besed nam je služil slovar Walterja Haasa *Provinzialwörter: Deutsche Idiotismensammlungen des 18. Jahrhunderts*.⁸

Kot nepogrešljiva se je izkazala spletna zbirka Slovarjev Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU – *Fran*,⁹ zlasti transliterirana izdaja *Slovensko-nemškega slovarja* Maksa Pleteršnika.¹⁰ Posegli smo tudi po *Velikem slovarju tujk* Miloša Tavzesa¹¹ in *Latinsko-slovenskem slovarju* Frana Bradača.¹²

¹ Debenjak: *Veliki nemško-slovenski slovar*.

² Cigale: *Deutsch-sloenisches Wörterbuch*.

³ Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski glosar*.

⁴ Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*.

⁵ *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*. http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=DWB (25. 9. 2020).

⁶ Götze: *Frühneuhochdeutsches Glossar*.

⁷ *Frühneuhochdeutsches Wörterbuch*. <https://fwb-online.de/> (24. 10. 2020).

⁸ Haas: *Provinzialwörter*.

⁹ *Fran*. Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <https://fran.si/> (25. 9. 2020).

¹⁰ Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=136&View=1&Query=povi%C5%A1evavec> (2. 9. 2020).

¹¹ Tavzes (ur.): *Veliki slovar tujk*.

¹² Bradač: *Latinsko-slovenski slovar*.

Prevod

Mi Ferdinand Drugi, po milosti Božji izvoljeni Rimski cesar, vselej poviševalec¹ cesarstva, kralj na Nemškem, Ogrskem in Češkem itd.; nadvojvoda avstrijski; vojvoda burgundski, štajerski, koroški, kranjski in württemberški ter zgornje- in spodnješlezski; mejni grof moravski ter gornje- in dolnjelužski; grof habsburški in tirolski itd.;² sporočamo vsem in vsakomur [od] naših deželanov gosposkega in viteškega stanu, bivajočim v naših notranjeavstrijskih dednih kneževinah in deželah Štajerski, Koroški in Kranjski,³ ki bodo ta naš generalni mandat slišali, našo cesarsko in deželnoknežjo milost ter vse dobro.

Vam je vsem skupaj in vsakemu posebej [znano], kot je tudi sicer na splošno dovolj znano, da si mi, [že] od nastopa naše deželnoknežje vlade v [teh] istih naših notranjeavstrijskih dednih kneževinah in deželah, iz posebne, sveti in edino zveličavni rimski katoliški veri dolžne krščanske gorečnosti ter v moči naše deželnoknežje oblasti in od Boga prejetega vladarskega položaja,⁴ nismo nič bolj jemali k srcu⁵ kot to, da popravimo to, v [te] iste naše notranjeavstrijske dedne dežele vtihotapljeno in vse preveč razširjeno škodljivo versko neslogo in razdor [ter] tudi, da vse nam od božje vsemogočnosti podvržene in zaupane podanike po naših možnostih odvrnemo od zmote in popeljemo na pot zveličanja.

Zato smo potem v ta namen izvedli izgon sektaških predikantov in kmalu zatem zdravilno⁶ versko reformacijo⁷ med plemiškimi osebami ter tudi v mestih in trgih skupaj s kmetstvom na podeželju. Nadalje [smo] postopno izdali in objavili najrazličnejše zdravilne⁸ generalne in specialne mandate, da se nihče ne sme podati v nekatoliške kraje k nameravani spovedi in obhajilu, krstu otrok ali sklenitvam zakonske zveze.⁹ Prav tako [smo] izdali in objavili, da [je treba] osirotelim otrokom in varovancem naših deželanov in drugih oseb priskrbeti katoliške varuhe in da se mladine ne [sme] pošiljati v nekatoliške

¹ Sočasni viri v slovenščini, besedno zvezo »zu allen Zeiten Mehrer« prevajajo kot: *vfelei Povichjuvavz* (gl. Koblar: Ukaz cesarja, str. 116). Matej Cigale (1860) besedno zvezo »alle Zeit Mehrer des Reiches, (semper Augustus)« prevaja kot: »vedno množivec kraljestva, nach V. vselej vekšavec kraljestva; ...« (Cigale: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, Zweiter Theil, str. 1010). Maks Pleteršnik (1894) pa navaja definicijo: »poviševâvec, -vca, m. kdor povišuje, Jan. (H.)« (Pleteršnik: *Slovensko-nemški slovar*. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=136&View=1&Query=povi%C5%A1evavec> (2. 9. 2020)). Niko Hudelja termin *Mehrer* prevaja kot: »množilec, povečevalec, širitelj«, *Mehrer des Reiches* pa kot: »povečevalec cesarstva« (Hudelja, *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 602). Za prevod so torej na voljo tri slovenske besede, ki so se uporabljale v zgodovini, in sicer: *poviševavec* (poviševalec), *množivec* (množilec) in *vekšavec* (večalec).

² Pri slovenskem prevodu titulature cesarja Ferdinanda II. smo upoštevali slovenski prevod ukaza cesarja Ferdinanda III. iz leta 1638 (Glej: Koblar: Ukaz cesarja, str. 116–117.) in slovensko diplomu cesarja Franca Jožefa I. iz leta 1909 (Glej: Čeč: Diploma – Sklep avstrijskega cesarja, str. 87–95).

³ Patent ne omenja Goriške, Trsta in Reke. Na Goriškem je namreč deželni knez nadvojvoda Karel II. protestantizem začel odpravljati že po oktobrski konferenci v Münchnu leta 1579. Za prve (proti)reformacijske ukrepe so Karlu II. povod dali tudi protestantje sami, saj so presegli meje določil verske pacifikacije iz leta 1578 (Gl. *Zgodovina Slovencev*, str. 300; Cavazza: *La controriforma*, str. 143–154; Tavano: *La riforma cattolica*, str. 155–170).

⁴ »von Gott empfangnen Obrigkeitlichen Amts«.

⁵ »nichts mehrers angelegen seyn lassen«.

⁶ »die heylsambe«.

⁷ »Glaubens Reformation« – sočasni viri govorijo o verski reformaciji, s čimer je mišljen proces, ki ga zgodovinopisje od 19. stoletja dalje imenuje »protireformacija« ali »katoliška reformacija«. V konkretnem primeru Ferdinand II. misli na delo svojih (proti)reformacijskih komisij. Tudi protestantski viri tega časa govorijo o verski reformaciji, tak primer je pritožba kranjskih deželnih stanov zoper ljubljanskega knezoškofa Tomaža Hrena iz leta 1607 (SI AS 1073, Zbirka rokopisov, št. 237 (II–67r), *Quarela Statuum Carniolae contra Episcopum Labacensem* No. II). Gl. objavo: Kočvar: Pritožba kranjskih deželnih stanov (2. del), str. 233–267.

⁸ »hailsambe«.

⁹ »Ehelichen Copulationen« – dobesedni prevod: *poročne kopulacije*.

kraje oziroma univerze. Še več, povrhu vsega tega [smo] prav nedavno ponovno objavili takšne generalne [mandate] in jih nekoliko zaostri, vendar smo do zdaj proti našim nekatoliškim deželanom gosposkega in viteškega stanu [vseeno] uporabili vso blagost, milino in potrpežljivost ter milostno opustili, da bi proti njim nastopili z napovedano reformacijo, vse v upanju, da bodo iz vsega tega bolje dojali naš dobrohotni namen, z vsem vloženim trudom vneto razmislili o svojem večnem zveličanju ter končno stopili na pot svojih prastarih pobožnih¹⁰ prastaršev in prednikov.

Da bi s tem torej v naše notranjeavstrijske dedne dežele spet vpeljali enotnost in složnost vere ter src in bi [tako] vsi skupaj zasadili in ohranili boljše zaupanje. Sedaj smo sicer s posebno uteho opazili in zaznali, da se ta naš za večanje¹¹ Božje slave ter v korist in blagor [kot] tudi časno in večno blagostanje¹² njih, naših deželanov, mišljeni dobri krščanski namen nikakor ni izjalovil, temveč je dober del teh zapustil svojo zmoto in se spreobrnil k prastari katoliški in apostolski veri.

Vendar je sedaj še preostalo [določeno] število [tistih], pri katerih ta naša zanje milostno k najboljšemu mišljena skrb,¹³ pa tudi dopuščeni dolgi čas tolerance in popustljivosti¹⁴ doslej še niso obrodili toliko sadov, da bi [ti] sledili drugim spreobrnjenim [deželanom] in bi soglasno priznali pravo Katoliško cerkev ter se zatekli k njej.¹⁵ In mi ne samo, da priznavamo in vemo, da bomo, kot je omenjeno, zaradi opravljanja deželnoknežje službe in dolžnosti kot tudi zaradi [svoje] vesti nekoč dolžni¹⁶ [dati] vsemogočnemu Bogu obračun zavoljo zveličanja¹⁷ in dušne blaženosti¹⁸ naših podanikov, [temveč tudi, da] imamo pravico, nam pripada in je [naša naloga],¹⁹ da iz nam zaupanih dednih dežel odpravimo vse verske zmote brez razlik glede na osebo²⁰ in da, nasprotno, v njih po najboljših možnostih²¹ podpremo prastaro, edino zveličavno Katoliško cerkev. Ampak predvsem in najpomembneje [tudi je], da iz milostne in očetovske ljubezni ter srca, vselej in še posebej v teh deželah, kjer smo se po milosti Božji rodili in preživeli večino našega življenja, ne bi radi dopustili,²² da bi bile tiste plemiške rodbine – ki so se že od prastarih časov sem s tako sijajnimi zaslugami,²³ z mnogoterim, slavnim darovanjem telesa, imetja in krvi, kot tudi z vsemi mogočimi drugimi sijajnimi viteškimi in krepostnimi dejanji in ravnanjem naredile zaslužne za naše hvalevredne prednike in domovino, in ki so še

¹⁰ »Gottseeligen« – Cigale: *Gottsleig, adj., pobožen, nach V. bogaroden (von Bog u. roditi, sich bekümmern), gottselig leben, pobožno živeti, Bogu živeti; mein gottseliger Vater, moj ranjki, nach dem Serb. pokojni oče; gottseligen Andenkens, blaženiga spomina. / Gottselige, der, pobožnik / Gottseligkeit, die, pobožnost, bogorodnost, bogoljubnost* (Cigale: *Wörterbuch, Erster Theil*, str. 661–662).

¹¹ »zu Befürderung der Ehr Gottes.« Besede *Befürderung* v slovarjih ni najti v tej obliki. Grimmov slovar vsebuje: *Beförderung f. – utilitas, promotio*, verjetno gre za današnje nemško besedo *Förderung*, ki jo Debenjakovi prevajajo kot: *podpiranje, pospeševanje, spodbuda*. Na tem mestu smo se odločili za prevod *večanje*.

¹² »zeit: und ewiger Wolfahrt«.

¹³ »Sorgfältigkeit« – Grimm: *sorgfältigkeit, f., zu sorgfältig*, Debenjakovi: *sorgfältig – skrben*.

¹⁴ »conniuentz« – dobesedni prevod: *Konnivenz f. – strpnost, popustljivost, spregled, toleranca* (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 519; Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski glosar*, str. 186).

¹⁵ »sich zu derselben begeben hatten« – dobesedni prevod: *da bi se k isti napotili*.

¹⁶ »uns schuldig zu seyn erkennen und wissen,« – možna dobesedna prevoda: *se prepoznavamo kot dolžni* ali: *prepoznavamo kot svojo dolžnost*.

¹⁷ »Heyl« – možni dobesedni prevodi: *blagor, odrešenje, zveličanje*.

¹⁸ »Seelen Seligkeit« – možen dobesedni prevod: *dušna blaženost*.

¹⁹ »zusteht / gebührt und obliegt«.

²⁰ »ohne underscheydt der Personen«.

²¹ »nach Möglichkeit«.

²² »nicht gern sehen wolten«.

²³ »welche sich ... stattlich verdient gemacht«, dobesedni prevod: *so se naredile tako sijajno zaslužne*.

zlasti ob teh zadnjih, v večjem delu ostalih naših kraljestev in dežel nastalih vstajah ter zagrešeni neposlušnosti (kolikor nam je znano), v svoji podedovani zvestobi in poštenosti do nas vedno stanovitno vztrajale – v času našega življenja in od nas zapuščene v tem pomanjkljivem [in] nevarnem položaju, [v katerem jim grozi] izguba njihove najdražje in najvrednejše dragocenosti dušnega blagra. Temveč jim pred vsemi drugimi stvarmi najmilostljiveje želimo privoščiti²⁴ tudi veliko več poleg omenjene tostranske²⁵ hvale in slave na tem [svetu], [namreč] obenem [tudi] večno Božje plačilo in veselje na drugem svetu.

Zato smo bili iz tega in različnih drugih nadvse tehtnih nagibov povsem po pravici primorani²⁶ tudi njih, naše nekatoliške deželane gosposkega in viteškega stanu, moškega in ženskega spola,²⁷ ki so še v omenjeni verski zmoti, s tem našim, posebno njim namenjenim patentom ali generalnim mandatom prav tako podvreči naši, že pred precej časa zastavljeni in objavljeni verski reformaciji. Zatorej smo jih hoteli, skupaj in posamič, povsem podvreči takšni verski reformaciji in jih potemtakem vsakega posebej²⁸ najmilostljiveje in s kar najbolj presunljivo dobrohotnostjo opomniti. Ker smo nekoč celotni domovini in posebno tem plemiškim rodbinam zaradi njihovih [zgoraj] omenjenih zaslug hoteli dati in zapustiti²⁹ nobenega višjega ter tudi koristnejšega in bolj odrešilnega znamenja in izkaza³⁰ naše omenjene očetovske ljubezni in hvaležnosti, ki ju gojimo do njih, kot prav to pravo pot, način in varnost za njihovo dušno zveličanje in srečo. In si zatorej tudi ne bi ničesar bolj in raje želeli videti kot to, [da bi] [tudi ti bili] v enotnosti katoliške vere, v odlični (dobri) blaginji, kot so njihovi predniki v istih naših notranjeavstrijskih dednih kneževinah in deželah bili tako dolgo, preden so se [tu] udomačile zmote.³¹ Torej [bi si želeli] nič manj [kot to, da bi oni] za svoje boljše časno in večno blagostanje³² še naprej v tolikšni meri ohranili enotnost vere in hoteli ostati v deželi. Zategadelj naj se prav vsak v roku enega leta – kot smo jim mi od današnjega dne³³ določili za dovoljšen³⁴ ter udoben,³⁵ [vendar] dokončen³⁶ rok –, prilagodi³⁷ z gorečim srcem in voljnostjo³⁸ duha v tak svoj [dušni] blagor,³⁹ korist in pobožnost in se v sveti edino zveličavni katoliški veri spravi⁴⁰ z nami in z vesoljno⁴¹ krščansko apostolsko Rimsko cerkvijo. Glede tega naj se tudi [prav vsak] javi in izjasni⁴² pri našem uju in knezu, tudi tajnem svetniku, komorniku in pooblaščenem namestniku istih naših notranjeavstrijskih kneževin in dežel,

²⁴ »gnädigistwol gönnen möchten«.

²⁵ »zeitlichen Lob und Ruhm«. Besedo *zeitlich* bomo v tem kontekstu prevajali kot *tostranski*, v danem kontekstu jo je namreč potrebno razumeti v pomenu: *časen* torej *tostranski*, *zemeljski* (*Fran*).

²⁶ »verursacht worden«.

²⁷ »Manns und Weibspersonen« – dobesečni prevod: *moške in ženske osebe*.

²⁸ »allersonders« – morda gre besedo razumeti kot današnji *besonders*, (*allersonderbarst* – Grimm).

²⁹ »zuuerschaffen / und zu hinderlassen wissen«.

³⁰ »Gezeugnuß«.

³¹ »Auffnemmen« – *prosperitas*, Grimm.

³² »zeitlich und ewigen Wolfahrt«. Kot v opombi št. 25 (poglavje Prevod), besedo *zeitlich* je v tem kontekstu treba razumeti kot *časen* torej *tostranski*, *zemeljski*.

³³ »dato« – prevod: *datuma*. Dokument je bil izstavljen na Dunaju, 1. avgusta 1628.

³⁴ »gnugsamben« – *genugsam*, *verstärktes genug* (Grimm).

³⁵ »geraumben« – *geraum*, *adj.*, *verstärktes raum* (Grimm).

³⁶ »peremptorisch« – dobesečni prevod: *peremptoričen*. iz *lat peremptorius*, *gl. peremptoren*. *Peremptoren* (*lat. peremptorius* – uničevalen) 1. ki kaj razveljavlja 2. ki v čem odloča, neovrgljiv; *fig. ki ne trpi ugovora* 3. že sklenjen, določen, dokončen, nespremenljiv; brezpogojen 4. neodložljiv (*rok*); tudi *peremptoričen* (Tavzes (ur.): *Veliki slovar tujk*, str. 868).

³⁷ »bequembe«.

³⁸ »Begierlichkeit« – morda gre za današnji *Beharrlichkeit*.

³⁹ »Heyl«.

⁴⁰ »sich vergleiche«.

⁴¹ »allgemeine ... Kirche« – možen prevod: *vesoljna Cerkev*.

⁴² »anmelde und erkläre«.

preljubeznivem⁴³ vojvodi Krumlovškem⁴⁴ in knezu Eggenbergu⁴⁵ ter v odsotnosti tega pri naših tajnih svetnikih, ki so ostali⁴⁶ v Gradcu.⁴⁷ Kajti v nasprotnem [primeru], [torej] da se nekdo v takšnem določenem in navedenem roku [enega] leta zoper naš najmilostljivejši odlok z nami ne bi poenotil v sveti katoliški veri, smo povsem odločeni (o tem se hočemo dokončno izreči tudi v moči tega našega cesarskega in deželnoknežjega patenta), da potem res prav nikomur⁴⁸ ni dovoljeno in dopuščeno v naših večkrat omenjenih notranjeavstrijskih dednih kneževinah in deželah še naprej prebivati in [tu] osebno posedovati svoje posesti. Temveč [mora ta, ki se z deželnim knezom ne bi poenotil v sveti katoliški veri] naše že večkrat omenjene notranjeavstrijske [dežele], kot obenem tudi vsa druga naša kraljestva, kneževine in dežele, docela zapustiti in svoje posesti, ki jih ima v lasti, poprej za primerno vrednost [ceno] prodati. Če [pa] ta omenjenih svojih posesti tudi v takem času ne bi mogel prodati,⁴⁹ naj [bo] odprodaja⁵⁰ teh po preteku tega od današnjega dne⁵¹ tekočega leta še za največ do šest mesecev zaupana in prepuščena⁵² njegovim v deželi ostalim sorodnikom ali drugim katoliškim prebivalcem dežele, po njegovi izbiri.⁵³ Torej tako,⁵⁴ da bodo – če takšne njegove lastniške posesti tudi v teh šestih mesecih ali polletnem roku po [njegovem] odhodu ne bodo prodane po teh njegovih, v deželi ostalih sorodnikih ali drugih katoliških prebivalcih dežele – [da bodo] prodajo teh posestev potem uradno odredila naša [za to] postavljena oblastva.⁵⁵ Pri tem pa fidejkomisnih posestev⁵⁶ na noben na-

⁴³ Beseda *preljubeznivi* je prevod razrešitve kratice »L.«, kot jo ponuja Schmidt (Schmidt, *Das letzte Gegenreformationspatent*, str. 179, opomba 1), kar Hudelja prevaja kot »Preljubeznivi!« (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 574). Izvirno besedilo se glasi: »deß Hertzogen zu Cromaw / und Fürsten zu Eggenberg L.« (ARS, SI AS 1097, Zbirka normalij, mapa 3 (Cesarski patenti 1620–1700), št. 110 (1628, avgust 1., Dunaj), vrstica 40).

⁴⁴ »Cromaw« – Český Krumlov, mesto na jugu kraljevine Češke (nemško *Krumau*).

⁴⁵ Johann Ulrich von Eggenberg/Janez Ulrik Eggenberg (junij 1568, verjetno v Gradcu–18. oktober 1634, Ljubljana), baron (1598), državni knez (1623) in vojvoda Krumlovški (1628); kranjski (1602) in štajerski (1621) deželni glavar, pooblaščen namestnik notranjeavstrijskih dežel (1625) (Eder, Eggenberg, Johann Ulrich. *Neue Deutsche Biographie*. <https://www.deutsche-biographie.de/sfz12576.html> (18. 9. 2020); Thiel: *Die innerösterreichische Zentralverwaltung*. http://repertorium.at/sl/thiel_zentralverwaltung_inneroesterreich.html (23. 9. 2020)).

⁴⁶ »zu Grätz hinderlaßnen«.

⁴⁷ Po združitvi notranjeavstrijskih z drugimi deželami avstrijske veje Habsburžanov se je Ferdinandov dvor iz Gradca preselil na Dunaj, notranjeavstrijski centralni uradi pa so ostali v Gradcu, ukinjena je bila le notranjeavstrijska dvorna pisarna. V Gradcu je posredovanje z Dunajem prevzel tajni svet, ki je bil nekaj časa tudi vrhovno sodišče. Leta 1625 je bil za notranjeavstrijske organe imenovan celo poseben deželnoknežji namestnik (Vilfan: *Pravna zgodovina*, str. 340–342). Ferdinand II. je od leta 1619, ko je najprej spomladi potoval na cesarsko izvolitev v Frankfurt in nato novembra, ko je svojo rezidenco prestavil na Dunaj, upravo notranjeavstrijskih dežel zaupal svojim tajnim svetnikom, ki so ostali v Gradcu, za kar jim je izstavil posebna navodila (Thiel: *Die innerösterreichische Zentralverwaltung*. http://repertorium.at/sl/thiel_zentralverwaltung_inneroesterreich.html (23. 9. 2020)).

⁴⁸ »keinem einzigen«.

⁴⁹ »versilbern« – prevod po Debenjakovih: *pretopiti v denar*.

⁵⁰ »alienation« – dobesedni prevod: *alienacija*.

⁵¹ »dato« – dobesedni prevod: *datuma*.

⁵² »anzuuertrauen/und hinderlassen schuldig seyn solle«.

⁵³ »seines gefallens« – možen prevod: *njemu po godu*.

⁵⁴ »Also und der Gestalt«.

⁵⁵ »unsere nachgesetzte Obrigkeiten« – prevajamo kot: *naša postavljena oblastva (Obrigkeit f oblast, oblastvo ...* Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 656; Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski glosar*, str. 240).

⁵⁶ *Fideikommiß n* – *zaupano premoženje, dedna neodtujljiva rodbinska posest, fidejkomis* (Hudelja: *Nemško-slovenski*, str. 112); *Fidejkomis* (iz lat. *fidei commissum* izročeno v varstvo iz *fides vera + committere* predati); pomen v fevdalnem pravu: *dedno, neprodajno rodbinsko posestvo, ki prehaja iz roda v rod* (Tavzes (ur.): *Veliki slovar tujk*, str. 337). V času nastanka obravnavanega patenta leta 1628 je bilo na Kranjskem dejansko le eno fidejkomisno posestvo, in sicer Radovljica, ki jo je imela v lasti družina Thurn-Valsassina. Radovljiški fidejkomis je s svojim testamentarnim določilom, 24. februarja 1616, ustanovil Janez Ambrož grof Thurn-Valsas-

čin ne bo dopuščeno odtujiti ali prodati, temveč hočemo⁵⁷ in milostljivo zahtevamo, da ta ostanejo v svojem [sedanjem] stanju⁵⁸ in da oni iz dežele odhajajoči nekatoliški deželani od te [posesti] vendarle [še naprej] uživajo dohodke.⁵⁹ In čeprav bi mi sicer res imeli pravico⁶⁰ v takem nezaželenem primeru,⁶¹ ko se namreč hoče ta ali oni poslužiti pravice do izselitve,⁶² terjati plačilo naknadnega davka⁶³ ali desetega pfeniga od njegovega imetja in posesti, smo vendarle milostljivo upoštevali,⁶⁴ da so se te naše notranjeavstrijske dedne dežele in teh isti deželani⁶⁵ doslej, kot zgoraj omenjeno, do nas in naše hvalevredne hiše Avstrije izkazali za zveste in na voljo,⁶⁶ pa tudi da se (kolikor vemo)⁶⁷ nikoli niso lotili⁶⁸ ničesar sovražnega do nas ali omenjene naše hvalevredne hiše. Zaradi tega se potemtakem hočemo milostno – v še naprej zaslužen⁶⁹ priznanje take njihove, nam izkazane stanovitne zvestobe in iz posebne milosti – nadalje tako izreči, da se lahko oni, naši nekatoliški deželani, neovirano lotijo in nadaljujejo ne samo s svojim omenjenim odhodom oziroma izselitvijo, ne da bi plačali⁷⁰ omenjeni naknadni davek⁷¹ [oziroma] deseti pfenig. Temveč smejo tudi za prijavo⁷² njihovih morebitnih terjatev, ki jih imajo v deželi, ter tudi za upravo fidejkomisnih po-

sina. Po njegovi smrti leta 1621 je fidejkomis podedoval njegov istoimenski pranečak Janez Ambrož, ki je Radovljico posedoval tudi leta 1628, ko je Ferdinand II. objavil patent o spreobrnjenju protestantskega plemstva (gl. Smole: *Graščine*, str. 407; Preinfalk: Grofje Thurn-Valsassina, str. 247–264; SI AS 311, Zbirka fidejkomisov, Fidejkomisne glavne knjige, *Hauptbuch* I., fol. 177).

⁵⁷ »meynen« (*meinen* – *misliti, meniti*). Loserth in Schmidt sta besedo transkribirala kot *mahnen* (*opominjati, svariti, terjati*). Mogoče je pri tisku patenta prišlo do napake in bi na to mesto namesto *meynen* dejansko sodil *mahnen*.

⁵⁸ »esse« – tudi *eksistenca, bivanje, bitje*...

⁵⁹ »*Usus fructus*« – (*usus (et) fructus* – *uživanje*; glej: Bradač: *Latinsko-slovenski*, str. 558–559).

⁶⁰ »befügt weren«.

⁶¹ »verhoffenden Fal«.

⁶² »deß *Beneficij emigrationis*«. Z besedno zvezo *beneficium emigrationis* Ferdinand II. označuje t. i. pravico do izselitve (*Abzugsrecht bei Bekenntniswechsel, ius emigrandi*), ki jo je določil paragraf 24 »Augsburškega verskega miru« oziroma sklepa državnega zbora Svetega rimskega cesarstva z dne, 25. septembra 1555, ki se glasi: »§ 24. Wo aber Unsere, auch der Churfürsten, Fürsten und Stände Unterthanen der alten Religion oder Augspurgischen Confession anhängig, von solcher ihrer Religion wegen aus Unsern, auch der Churfürsten, Fürsten und Ständen des H. Reichs Landen, Fürstenthumen, Städten oder Flecken mit ihren Weib und Kindern an andere Orte ziehen und sich nieder thun wolten, denen soll solcher Ab- und Zuzug, auch Verkaufung ihrer Haab und Güter gegen zimlichen, billigen Abtrag der Leibeigenschafft und Nachsteuer, wie es jedes Orts von Alters anhero üblichen, herbracht und gehalten worden ist, unverhindert männiglich zugelassen und bewilligt, auch an ihren Ehren und Pflichten allerdings unentgolten seyn. Doch soll den Oberkeiten an ihren Gerechtigkeiten und Herkommen der Leibeigenen halben, dieselbigen ledig zu zehlen oder nicht, hiedurch nichts abgebrochen oder benommen seyn« (*Augsburger Religionsfrieden*. <http://ra.smixx.de/media/files/Augsburger-Reichsabschied-1555.pdf> (21. 9. 2020)).

⁶³ »Nachsteuer« – delovni prevod se glasi: *naknadni davek*, Hudelja prevaja kot »dodatni davek« (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 634). Gre za davek od prodane posesti, ki ga oseba plača ob izselitvi iz dežele, ta davek so na primer morali plačati odhajajoči protestantski predikanti in meščani, medtem ko je vladar plemstvo zaradi naštetih zaslug oprostil plačevanja tega davka.

⁶⁴ »gnädiglich in consideration gezogen«.

⁶⁵ »Mitglieder«.

⁶⁶ »gewöhnlich«.

⁶⁷ »(daß wir wissen kondten)« – dobnesodni prevod bi se glasil: »da bi mi lahko vedeli«.

⁶⁸ »attendiert haben«.

⁶⁹ »billich – verdienter massen« (*Götze*).

⁷⁰ »Raichung« – v Wolfovem slovarju se ta beseda ne pojavi. Grimm navaja *Reichung, f. praestatio, porrectio*; Hudelja pa *Reichung f nudenje* (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 747).

⁷¹ »Nachstewr« – delovni prevod *naknadni davek*. Gl. opombo št. 4 Kritičnega prepisa.

⁷² »Einlangung« – pri Cigaletu: *Einlangen* – *eine Schrift, Klage; podati, podajati, predložiti, podajati, predložiti, vložiti; v. n. eintreffen, priti, doiti, prihajati, dohajati, dospeti, prispeti (kam, n. p. pred kako gosposko)* (Cigale: *Wörterbuch, Erster Theil*, str. 398).

sestev in nadaljevanje njihovih pri sodiščih tekočih sodnih procesov določiti in postaviti svoje, v deželi ostale sorodnike ali druge katoliške osebe. Zato smo mi na te zadevajoče [instance]⁷³ naredili⁷⁴ ustrezno odredbo,⁷⁵ naj se jim [iz dežele izseljujočim] aktivno in pasivno [ter] hitro in urno dodeli pravica in se jim tako skrajša težavno dolgo sojenje pri izterjavi⁷⁶ teh njihovih dolgov in izvedbo njihovih drugih sodnih obravnjav.⁷⁷

Glede osirotelih otrok imamo, kar velja tudi glede cerkva in samostanov⁷⁸ – katerih indennitet⁷⁹ smo pred Bogom dolžni, kolikor mogoče, varovati,⁸⁰ in imamo tako tole določeno poročilo in védenje; da so mnogi nekatoliški deželani v funkciji varuhov, delno pa posedujejo tudi cerkvena odvetništva⁸¹ in patronate⁸² ter imajo zato pri sebi tudi ustanovne in druge cerkvene listine,⁸³ kot tudi del cerkvenih dohodkov. Glede na to hočemo mi s tem nadalje odločiti in ukazati,⁸⁴ naj si ne samo nihče⁸⁵ svojih varovancev (pri čemer razumemo še posebej tudi vse mladoletne,⁸⁶ katerih očetje so pokojni, dasiravno matere še živijo) ne drzne odpeljati s seboj iz dežele. Temveč naj se tudi tisti nekatoliški deželani, ki imajo skrbništva ali druge položaje, tem takoj odpovejo in [jih] oddajo, kot tudi še pred svojim odhodom zagotovo predložijo svoje dolžne račune⁸⁷ pristojnim instancam,⁸⁸ [jih] pustijo potrditi⁸⁹ in manjkajoči ostanek dejansko poplačajo, enako pa tudi oddajo ustanovne in druge cerkvene listine, ki jih morebiti imajo pri sebi, ter [cerkvene] dohodke. Kajti sicer bomo mi, po naši strani in s pomočjo naših podrejenih oblasti primorani poseči po drugih sredstvih ter celo dati sekvestrirati⁹⁰ njihove posesti.

Tako hočemo s tem in v moči tega našega javnega mandata nadalje tudi, posebej odločno,⁹¹ odrediti, določiti in ukazati, da vse tiste moške in ženske osebe, bodisi gosposkega, viteškega ali drugega plemiškega ali neplemiškega

⁷³ »hierundter gehöriger Orthen«.

⁷⁴ »gnädiglich nit vermanglet haben«.

⁷⁵ »verfügung«.

⁷⁶ Prevod po: »... damit zu abkürzung der beschwärlichen langen proceß ihnen zu einlangung solcher ihrer schulden und expedirung ihrer anderwertigen rechtshand^[57]lungen activè und passivè, schleinig und summarie recht ertheylt werden solle.«

⁷⁷ »Rechthandlungen«.

⁷⁸ »Gottshäuser« možna sta dva prevoda: *cerkve* ali *samostani*. Hudelja *Gotteshaus n božja hiša, božji hram, cerkev* (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 401).

⁷⁹ »indennitet« – beseda je v slovenščino prevedena kot »indennitet« in v danem primeru pomeni »zavarovanje pred škodo« (Tavzes (ur.): *Veliki slovar tujk*, str. 491).

⁸⁰ Dobesedni prevod teh dveh povedi v slovenščino ni mogoč, zato je tu prevod nekoliko prilagojen. Izvirnik se glasi: »Umb willen aber wir auch uns der verwaisten pupillen als wolen auch der kirchen und gottshäuser anzunehmen und dersel^[59]ben indennitet nach möglich[kei]t zu betrachten vor Gott schuldig seyn ...«.

⁸¹ »... mit gerhabschaften verfan^[59]gen ...«.

⁸² »Lehenschaft«.

⁸³ Štiftne in druge cerkvene listine (»... mit geistlichen vogteyen und lehenschaften begabt seyn, ...«).

⁸⁴ »wollen ... ferner statuirt und befohlen haben«.

⁸⁵ »nit allein einiger«.

⁸⁶ »darunter wir in specie, auch alle die jenigen jährigen / deren Vätter gestorben / ob schon die Mütter noch beyleben seyn / verstanden haben wollen«.

⁸⁷ »Räittungen« – *Raitung fračun, obračun (*rajtinga, obrajt) ...* (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 730; Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski glosar*, str. 269). Z besedno zvezo »dolžni računi« so mišljeni tako tisti računi, ki so jih izseljenci dolžni predložiti pred odhodom, kot tudi t. i. dolžna pisma.

⁸⁸ »alle die jenigen jährigen«.

⁸⁹ »justificiren«.

⁹⁰ »sequestriern zu lassen« – dobesečno: *sekvestrirati* (lat. *sequestrare shraniti, dati v hrambo; izročiti, ločiti, odstraniti*) 1. uradno določiti začasno upravljanje premoženja (Tavzes (ur.): *Veliki slovar tujk*, str. 1037).

⁹¹ »gemessen«.

rodu, stanu ali položaja,⁹² ki so po onih njim postavljenih rokih zaradi njihove nenadejane trdovratnosti v njihovi verski zmoti in zaradi zaukazane verske reformacije iz teh naših notranjeavstrijskih kneževin in dežel do [določenega] datuma že odšle – ali bodo v prihodnje še morale vzeti slovo⁹³ –, [da vse te osebe] hkrati tudi v vseh drugih naših kraljestvih, kneževinah in deželah ne dobijo nobenega zatočišča ali bivališča, dokler se ne spreobrnejo k sveti katoliški veri, še manj jim je tam dovoljeno trgovati in poslovati.⁹⁴ Prav tako jim je v celoti onemogočeno in prepovedano⁹⁵ vsakršno odpotovanje in pripotovanje v ista naša kraljestva, kneževine in dežele brez našega ali od naših podrejenih oblastev izrecnega pisnega privoljenja in dovoljenja.

Poleg tega hočemo resno posvariti vse in vsako takšno osebo, ki se zaradi nekatoliške vere izseljuje iz dežele, da se tako pri prodaji svojih posesti kot tudi [pri izvajanju] vseh drugih naših zgoraj navedenih navodil in uredb zanesljivo vzdrži vseh prekanjenih prevar in neprimernih hinavskih navideznih poslov – naj bi se to zgodilo na kakršen koli način ali [po kateri koli] poti –, sicer bomo v nasprotnem proti tistim [osebam], ki bi se v tem primeru prekršile, nastopili⁹⁶ s [še] ostrejšo, docela neizprosno kaznijo.

Zatorej ukazujemo našemu zgoraj omenjenemu pooblaščenemu⁹⁷ namestniku,⁹⁸ preljubeznivemu⁹⁹ vojvodi Krumlovškemu in knezu Eggenbergu¹⁰⁰ ter v primeru odsotnosti tega našim, v Gradcu ostalim tajnim svetnikom,¹⁰¹ da se oni preljubeznivi¹⁰² [tajni svetniki] in vi v zvezi s tem našim patentom in generalnim mandatom stanovitno in trdno držite vseh in vsake [podrobnosti] [njegove] vsebine in smisla zavoljo nas,¹⁰³ prav posebej pa tudi, da marljivo pazite, da bo [patent] od vseh strani ustrezno in pokorno izvršen. In kolikor bo eden ali jih bo več proti pričakovanju in naši milostni odločitvi proti temu ravnalo, [naj] tega niti najmanj ne trpijo ali dovolijo, temveč naj proti njemu ali njim, kakor tudi [proti] njihovim posestim, po in v skladu s tu notri vsebovanimi odredbami, resnično ravnajo in ukrepajo.¹⁰⁴ Po tem naj se zdaj vsakdo ravna in ima pred očmi, po našem tako zvestem očetovskem opozorilu, svoj lastni blagor – tudi naj dela, kot pričakujemo, da bi se čim manj opustilo. Kajti mi

⁹² »Wesens« – več možnih prevodov: *bistva, narave, človeškega bitja*. Hudelja navaja *Wesen n 1. bitje, 2. bistvo, bit, 3. vedenje, značaj, narava ...* (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 1028).

⁹³ »ihrem Abzug genommen / oder ins künfftig werden nemmen müssen«.

⁹⁴ »zu Handeln und zu wandlen gestattet werden«.

⁹⁵ »gäntzlich eingestell / und verbotten seyn solle«.

⁹⁶ »verfahren werden solle« – zaradi lažjega prevajanja v slovenščino smo pasiv zamenjali z aktivom.

⁹⁷ *Vollmacht f – pooblastilo, polnomočje, poverilnica* (Hudelja: *Nemško-slovenski*, str. 370).

⁹⁸ *Statthalter m namestnik, državni namestnik ... deželni poglavar* (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 848).

⁹⁹ Gre za prevod Schmidtove razrešitve okrajšave (»L.«) »Liebden« (Schmidt: *Das letzte Gegenreformationspatent*, str. 179, opomba 1), kar Hudelja prevaja kot »Preljubeznivi!« (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 574).

¹⁰⁰ Gl. opombo št. 2 v kritičnem prepisu.

¹⁰¹ Po selitvi Ferdinandovega dvora na Dunaj je v Gradcu posredovanje z Dunajem prevzel tajni svet (Vilfan: *Pravna zgodovina*, str. 340–342).

¹⁰² Besedna zveza »oni preljubeznivi« je prevod Schmidtove razrešitve okrajšave (»D.L.«) »Dero Liebden« (Schmidt: *Das letzte Gegenreformationspatent*, str. 179, opomba 2), kar bi v slovenščino prosto prevedli kot: »njihove preljubeznivosti« ali »oni preljubeznivi« (gl. Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 208, 574). Izvirnik besedila z obema okrajšavama se glasi: »deß Hertzogen zu Cromaw / und Fürsten zu Eggenberg L.[iebden] und in derselben Abwesenheit unsern zu Grätz hinderlassnen Geheimen Râthen / das D.[ero]L.[iebden] u[nd] ihr« (SI AS 1097, Zbirka normalij, mapa 3 (Cesarski patenti 1620–1700), št. 110 (1628, avgust 1., Dunaj), vrstici 73–74).

¹⁰³ »von unsertwegen« – zavoljo nas, zaradi nas (Hudelja: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 927).

¹⁰⁴ »würcklich verfahren / vnnd exquiern«.

smo njim [nekatoliškimi osebami], zlasti [zato] da bi bolje razmislili,¹⁰⁵ vendarle milostno dopustili veliko časa,¹⁰⁶ kot jim hkrati [tudi omogočili], da jim ne bo manjkalo dobrih priložnosti za potrebno poučitev¹⁰⁷ v verskih členih pri tistih, z duhovniškimi osebami in katoliškimi dušnimi pastirji zasedenih samostanih¹⁰⁸ in cerkvah povsod¹⁰⁹ po deželi.

Z vsem tem bosta izvršena in vzpostavljena naša najmilostljivejša, tudi dokončna nespremenljiva volja in hotenje.¹¹⁰ [Iz]dano v našem mestu Dunaju, prvega avgusta, leta tisoč šesto osemindvajset, našega vladanja Rimskemu cesarstvu v devetem, Ogrskemu [kraljestvu] v enajstem in Češkemu kraljestvu v dvanajstem letu.

Po ukazu svetega cesarskega veličanstva

¹⁰⁵ »vmb ihres bessern bedachts willen« – morda je treba to besedno zvezo razumeti kot današnji: *der Bedacht – upoštevati kaj, s premislitvijo* (Debenjak).

¹⁰⁶ »geraubten Termin« – dobesedni prevod: *rok z veliko časa*.

¹⁰⁷ »zu ihrer nothwendigen Information« – dobesedni prevod se glasi: *za njihovo potrebno informiranje*.

¹⁰⁸ Gl. opombo št. 78 Prevoda.

¹⁰⁹ »hin und wider« – dobesedno *sem ter tja*.

¹¹⁰ »Willen und Meinung«.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

- ⊕ SI AS 1, Vicedomski urad, šk. 97 (fasc. 54/12/13), 261 (fasc. 135), 432 (fasc. 290a).
- ⊕ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, 1. reg., šk. 889, 935.
- ⊕ SI AS 311, Zbirka fidejkomisov, Fidejkomisne glavne knjige, Hauptbuch I.
- ⊕ SI AS 1073, Zbirka rokopisov, št. 237 (II-67r).
- ⊕ SI AS 1079, Zbirka normalij, mapa 2 (Cesarski patenti 1560–1619), št. 92; mapa 3 (Cesarski patenti 1620–1700), št. 108, 110.

DA – Diözesanarchiv Graz-Seckau

- ⊕ Religionsberichte Protestantismus, 1598–1730.

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv

- ⊕ Patente und Kurrenden, Sammlung, K. 25.

OBJAVLJENI VIRI

Augsburger Religionsfrieden. <http://ra.smixx.de/media/files/Augsburger-Reichsabschied-1555.pdf> (21. 9. 2020).

Čeč, Dragica: Diploma – Sklep avstrijskega cesarja Franca Jožefa I. V: *Postojna upravno in gospodarsko središče* (ur. Jurij Fikfak). Postojna: Občina Postojna in avtorji, 2009, str. 87–95.

Čutić Gorup, Maja: Dekret nadvojvode Ferdinanda iz 1599. o izgonu protestanata. V: *Croatia Christiana Periodica* 33 (2009), št. 63, str. 77–85.

Horand, Adalbert Heinrich: Oesterreichische Exulanten. V: *Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit*. Neue Folge 9, 10, 11, 12 (1862), št. 9, str. 316–319; št. 10, str. 353–357; št. 11, str. 393–396; št. 12, str. 433–436.

Koblar, Anton: Ukaz cesarja Ferdinanda iz leta 1638. v slovenskem jeziku. V: *Izveštja Muzejskega društva za Kranjsko XVIII.* (1908), št. 3, str. 116–117.

Kočevar, Vanja: Patent nadvojvode Ferdinanda o dokončnem izgonu predikantov in odpravi protestantskega bogoslužja v notranjeavstrijskih deželah iz leta 1599. V: *Arhivi* 37 (2014), št. 1, str. 31–64.

Kočevar, Vanja: Pritožba kranjskih deželnih stanov zoper ljubljanskega škofa Tomaža Hrena iz leta 1607 – 2. del. V: *Arhivi* 38 (2015), št. 2, str. 233–267.

Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove: (1596–1691) (ur. France Baraga). Ljubljana: Družina; Provincialat Družbe Jezusove, 2003.

Loserth, Johann: *Akten und Korrespondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Ferdinand II.*, Teil 2.: Von der Auflösung des Protestantischen Schul und Kirchenministeriums bis zum Tode Ferdinands II. 1600–1637. *Fontes rerum austriacarum. Österreichische Geschichts-Quellen. Diplomataria et Acta*; Band 60. Wien: In Kommission bei Alfred Hölder, 1906, 1907.

Schmidt, W. A.: Das letzte Gegenreformationspatent Ferdinands II. für Innerösterreich vom 1. August 1628. V: *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich* (1902), št. 22, str. 172–180.

Stobaeus, Georgius: *Georgii Stoboei de Palmaburgo episcopi Lavantini caesareae majestati, et serenissimo Ferdinando archiduci Austriae ... Epistolae ad diversos nunc primum in lucem editae*. Venetiis: apud Josephum Rosa, 1749.

TISKANI VIRI

Valvasor, Johann Weichard von: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain [...]*. Laybach: zu finden bey Wolfgang Moritz Endter, Buchhändlern in Nürnberg, 1689.

LITERATURA

Albrecht, Dieter: Ferdinand II. (1619–1637). V: *Die Kaiser der Neuzeit 1519–1918: Heiliges Römisches Reich, Österreich, Deutschland* (ur. Anton Schindling in Walter Ziegler). München: C.H. Beck, 1990, str. 125–141.

Baraga, France: Priporočila za izdajanje zgodnjenovoveških besedil. V: *Acta ecclesiastica Sloveniae* 23 (2001), str. 385–392.

Bedürftig, Friedemann: *Der Dreißigjährige Krieg: Ein Lexikon*. Darmstadt: Primus Verlag, 2006.

Benedik, Metod: Protireformacija in katoliška prenova. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 113–152.

Bireley, Robert: *Ferdinand II, Counter-Reformation Emperor, 1578–1637*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Blaznik, Pavle: Reformacija in protireformacija na tleh loškega gospostva. V: *Loški razgledi* 9 (1962), str. 71–104.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973.

Bradač, Fran: *Latinsko-slovenski slovar*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972.

Cavazza, Silvano: La controriforma nella contea di Gorizia. V: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628 = Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628 = Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar). Klagenfurt; Ljubljana; Wien: Hermagoras = Mohorjeva; Graz; Wien; Köln: Styria, 1994, str. 143–154.

Cigale, Matej: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch. Herausgegeben auf Kosten des ... Anton Alois Wolf*. Erster Theil, A–L; Zweiter Theil, M–Z. Laibach: J. Blasnik, 1860. (Splet: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-PKL1Z02C>).

Debenjak, Doris; Božidar Debenjak in Primož Debenjak: *Veliki nemško-slovenski slovar = Grosses deutsch-slowenisches Wörterbuch*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2005.

Dedic, Paul: *Kärntner Exulanten des 17. Jahrhunderts I. bis VII. Teil*. Klagenfurt: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 1979.

Die Kaiser: 1200 Jahre europäische Geschichte (ur. Gerhard Hartmann in Karl Schmith). Wiesbaden: Marix, cop. 2006.

Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: Mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung*. III. Theil, Vom Regierungsantritte Erzherzog Karls in Innerösterreich bis auf Leopold I. (1564–1657). Laibach: I. v. Kleinmayr & F. Bamberg, 1875.

Dolinar, France M.: Die Gegenreformation in Innerösterreich und das Schicksal der Protestanten. V: *Primus Truber 1508–1586: Der slowenische Reformator und Württemberg* (ur. Sönke Lorenz, Anton Schindling in Wilfried Setzler). Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 2011, str. 327–340.

Dolinar, France M.: *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Založba Družina, 2007.

Dolinar, France M.: Politische Rekatholisierung und katholische Reform in Innerösterreich am Beispiel des Laibacher Bischofs Tomaž Hren (1597/99–1630). V: *Primus Truber 1508–1586: der slowenische Reformator und Württemberg* (ur. Sönke Lorenz, Anton Schindling in Wilfried Setzler). Stuttgart: W. Kohlhammer, 2011, str. 341–351.

Dolinar, France M.: Protireformacija v notranjeavstrijskih deželah in usoda protestantov. V: *Stati inu obstati* (2008), št. 7/8, str. 138–146.

Duhr, Bernhard: *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*, II. Band, 1. Teil. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1913.

- Erbe, Michael: *Die frühe Neuzeit*. Stuttgart: Kohlhammer, 2007.
- Franzl, Johann: *Ferdinand II.: Kaiser im Zwiespalt der Zeit*. Graz, Wien, Köln: Verlag Styria, 1978.
- Gestrin, Ferdo: Bruška verska pacifikacija. V: *Enciklopedija Slovenije* 1 (ur. Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987, str. 403.
- Götze, Alfred: *Frühneuhochdeutsches Glossar*. Berlin: Verlag Walter de Gruyter & Co., 1967.
- Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda*. Celje: Mohorjeva družba, 1992.
- Haas, Walter (ur.): *Provinzialwörter: Deutsche Idiotismsammlungen des 18. Jahrhunderts*. Historische Wortforschung, 3. Band. Berlin, New York, Walter de Gruyter, 1994. (Splet: https://books.google.si/books/about/Provinzialw%C3%B6rter.html?id=jf28cVXCAnUC&redir_esc=y).
- Haider, Siegfried: *Geschichte Oberösterreichs*. Geschichte der österreichischen Bundesländer. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1987.
- Haug-Moritz, Gabriele: Luther in nemška nacija – Revizija velike pripovedi. V: *Zgodovinski časopis* 72 (2018), št. 3–4, str. 372–391.
- Heydendorff, Walther Ernst: *Die Fürsten und Freiherren zu Eggenberg und ihre Vorfahren*. Graz: Styria, 1965.
- Höfer, Rudolf: Bischof Martin Brenner von Seckau als Gegenreformer und katholischer Reformator. V: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628 = Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628 = Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar). Klagenfurt; Ljubljana; Wien: Hermagoras = Mohorjeva; Graz; Wien; Köln: Styria, 1994, str. 21–40.
- Hudelja, Niko: *Nemško-slovenski zgodovinski glosar*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010.
- Hudelja, Niko: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016.
- Jerše, Sašo: Glaube, Hoffnung, Herrschaft: Die »imaginaires politiques« Innerösterreichs im Zeitalter des religiöspolitischen Konflikts. V: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 121. Band, Teilband 2, 2013, str. 352–378.
- Jerše, Sašo: Vera, upanje, oblast – O notranjeavstrijskem političnem imaginariju v času verskih vrenj. V: *Vera in hotenja: Študije o Primožu Trubarju in njegovem času* (ur. Sašo Jerše). Ljubljana: Slovenska matica, 2009, str. 67–103.
- Jesenko, Janez: *Občna zgodovina*. Tretji del, Novi vek. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1881.
- Kleindl, Walter: *Österreich: Daten zur Geschichte und Kultur*. Wien: Ueberreuter, 1995.
- Kočevar, Vanja: Ferdinand II. na čelu protireformacije: Plemstvo in konfesionalno-politične razmere na Kranjskem v prvi tretjini 17. stoletja. V: *Stati inu ostati* (2015), št. 21/22, str. 180–232, 369–370.
- Kočevar, Vanja: *Odmevi tridesetletne vojne na Kranjskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (diplomsko delo), 2012.
- Kočevar, Vanja: *Vojvodina Kranjska v času Ferdinanda II. (1595–1637): Politična zgodovina osrednje slovenske dežele*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (doktorska disertacija), 2016.
- Kohler, Alfred: Bayern als Vorbild für die innerösterreichische Gegenreformation. V: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628 = Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628 = Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar). Klagenfurt; Ljubljana; Wien: Hermagoras = Mohorjeva; Graz; Wien; Köln: Styria, 1994, str. 387–403.
- Košir, Matevž: Die krainischen Landstände und ihre Versammlungen im 16. und 17. Jahrhundert (Ihre innere Struktur zur Zeit der Reformation und Gegenreformation). V: *Parliaments, estates & representation = Parlements, états & représentation* 24 (2004), str. 131–146.

- Košir, Matevž: *Stanovska uprava v obdobju vzpona protestantizma in zmage protireformacije in absolutizma (1560–1660) na Kranjskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (doktorsko delo), 1999.
- Kotar, Jernej: Vladarski pečati iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije. V: *Kronika* 67 (2019), št. 1, str. 15–34.
- Mihelič, Darja: Razmislek o objavljanju starejših arhivskih spisov. V: *Zgodovinski časopis* 40 (1986), št. 1–2, str. 117–140.
- Nared, Andrej: Kranjski deželni privilegiji (ročini) 1338–1736. *Kranjski deželni privilegiji = Carniolan provincial privileges = Krainische Landesprivilegien: 1338–1736* (ur. Andrej Nared in Jure Volčjak). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2008, str. 35–68.
- Nared, Andrej: Sezname kranjskega plemstva in kranjskih deželnih stanov. V: *Arhivi* 28 (2005), št. 2, str. 313–334.
- Ožinger, Anton: Kriza cerkvenega življenja in reformacija na Slovenskem. V: *Zgodovina Cerkev na Slovenskem* (ur. Metod Benedik). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 93–112.
- Parker, Geoffrey (ur.): *The Thirty Years' War*. London and New York: Routledge, 1997.
- Pohl, Walter in Karl Vocelka: *Habsburžani: zgodovina evropske rodbine*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.
- Pörtner, Regina: *The Counter-Reformation in Central Europe: Styria 1580–1630*. Oxford: Clarendon Press, 2003.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi: Po sledih mogočnega tura* (Thesaurus memoriae, Dissertationes 4). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005.
- Preinfalk, Miha: Grofje Thurn-Valsassina na Koroškem. V: *Kronika* 56 (2008), št. 2, str. 247–264.
- Prelesnik, Matija: Protireformacija na Kranjskem pod škofom Tomažem Hrenom. V: *Katoliški obzornik* 5 (1901), št. 1–4, str. 3–17, 99–115, 205–224, 296–341.
- Richtlinien für die Edition Landesgeschichtlicher Quellen, 2. Auflage* (ur. Walter Heinemeyer). Marburg, Hannover: Selbstverlag des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine Marburg – Hannover, 2000.
- Rusakovskiy, Oleg: Raubmord oder Glaubenstat? Die Ermordung eines Franziskaners in Württemberg 1632. V: *Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte* 73 (2014), str. 201–213.
- Sayer, Derek: *The Coasts of Bohemia: A Czech History*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2000.
- Schnabel, Werner Wilhelm: *Österreichische Exulanten in Oberdeutschen Reichsstädten: Zur Migration von Führungsschichten im 17. Jahrhundert* (Schriftenreihe zur Beyrischen Landesgeschichte). München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1992.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Stollberg-Rilinger, Barbara: *Das Heilige Römische Reich deutscher Nation. Vom Ende des Mittelalters bis 1806*. München: Verlag C. H. Beck, 2006.
- Štih, Peter in Simoniti, Vasko: *Na stičišču svetov: Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2009.
- Tavano, Luigi: La riforma cattolica nel Goriziano attraverso i nuovi ordini religiosi dal 1591. V: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628 = Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628 = Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar). Klagenfurt; Ljubljana; Wien: Hermagoras = Mohorjeva; Graz; Wien; Köln: Styria, 1994, str. 155–170.
- Veliki slovar tujk* (ur. Miloš Tavzes). Ljubljana: Cankarjeva založba, 2002.
- Vilfan, Sergij: Deželni ročin. V: *Enciklopedija Slovenije* 2 (ur. Marjan Javornik). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 251.
- Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev: Od naselitve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana: Slovenska matica, 1961.

Vilfan, Sergij: Struktura stanov, deželne finance in reformacija. V: *Zgodovinski časopis* 49 (1995), št. 2, str. 175–181.

Wakounig, Marija: Kontinuität und Wandel im böhmischen Adel nach 1620 oder »Der Anfang und das Tor zu all unseren Elend und Trübsal?«. V: *Studia Historica Slovenica* 4 (2004), št. 1, str. 59–73.

Winkelbauer, Thomas: *Österreichische Geschichte. 1522–1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht: Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*. Teil 1, 2. Wien: C. Ueberreuter, 2003.

Zgodovina Slovencev (ur. Zdenko Čepič). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.

Zwiedineck-Südenhorst, Hans von: *Hans Ulrich Fürst von Eggenberg: Freund und Erster Minister Kaiser Ferdinand II*. Wien: W. Braumüller, 1880.

INTERNETNI VIRI

Blendinger, Friedrich; Hainhofer, Philipp. *Neue Deutsche Biographie*. <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118700804.html#ndbcontent> (29. 9. 2020).

Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm. 16 Bde. in 32 Teilbänden. Leipzig 1854-1961. Quellenverzeichnis Leipzig 1971. http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=DWB (25. 9. 2020).

Eder, Karl; Eggenberg, Johann Ulrich von. *Neue Deutsche Biographie*. <https://www.deutsche-biographie.de/sfz12576.html> (18. 9. 2020).

Eder, Karl; Ferdinand II. *Neue Deutsche Biographie*. <https://www.deutsche-biographie.de/sfz56885.html> (24. 9. 2020).

Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <https://fran.si/> (25. 9. 2020).

Frühneuhochdeutsches Wörterbuch. <https://fwb-online.de/> (24. 10. 2020).

Johann Baptist Verda von Verdenberg. *Austria-Forum*. https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Johann_Baptist_Verda_von_Verdenberg (23. 9. 2020).

Johann Baptist Verda von Verdenberg. *Wien Geschichte Wiki*. https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Johann_Baptist_Verda_von_Verdenberg (24. 9. 2020).

Johann Baptista Verda Graf von Werdenberg. *Wer war wer – im Dreißigjährigen Krieg*. <http://www.koni.onlinehome.de/ausfuehrliche-biographien/werdenb-frames.htm> (23. 9. 2020).

Köbler, Gerhard: *Lexikon der europäischen Rechtsgeschichte*. <https://www.koeblergerhard.de/zwerga-f.htm> (21. 9. 2020).

Pleteršnik, Maks: *Slovensko-nemški slovar. Transliterirana izdaja*. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=136&View=1&Query=povi%C5%A1evavec> (2. 9. 2020).

Sympathie für Protestanten. *Die Welt der Habsburger*. <https://www.habsburger.net/de/kapitel/sympathie-fuer-protestanten-maximilian-ii> (2. 9. 2020).

Thiel, Viktor: *Die innerösterreichische Zentralverwaltung 1564–1749* (1917). Transkription Speer 2014/2016. http://repertorium.at/sl/thiel_zentralverwaltung_inneroesterreich.html (23. 9. 2020).

SUMMARY

THE PATENT OF EMPEROR FERDINAND II. CONCERNING THE CONVERSION OR EVICTION OF PROTESTANT NOBILITY OF INNER AUSTRIAN LANDS FROM 1628: CRITICAL PUBLICATION AND TRANSLATION

On August 1, 1628, Emperor Ferdinand II issued a patent (general mandate) with which he ordered the Protestant nobility of three Inner Austrian lands: Styria, Carinthia and Carniola to convert to Catholicism or leave all his lands. The paper presents an introductory research, a diplomatic and critical transliteration and a Slovene translation of the discussed patent.

Since the provincial ruler started his (counter) Reformation three decades earlier, the discussed patent finally outlawed the Augsburg Confession also among the socio-political elite of Styria, Carinthia and Carniola. Thus, the patent is one of the most important documents for the research of the history of Protestantism on the territory of Inner Austrian lands.

Although Ferdinand's patent presents a deep break in the juridical history of Protestantism in the Inner Austrian lands, its real effect was, because of its gradual implementation "in the field", less dramatic and slower. According to known sources, about 750 nobles left Styria, Carinthia and Carniola and many Protestant nobles decided to convert to Catholicism. The issuing of the patent was possible due to favourable political circumstances after the victories of the emperor's and the League's armies in the first two phases of the Thirty Years' War.

The emperor's patent consists of 81 lines of text mostly written in German Fraktur script. Key content points are: the emperor's decision to end the Counter-Reformation process, which he started shortly after his accession in 1598 with a goal to re-establish the unity of religion in the Inner Austrian lands, and gave non-Catholic nobles a chance to convert to Catholicism in one year or sell their estates and leave the lands. Provided that non-Catholic nobles could not sell their estates in due time, namely until August 1629, the patent foresaw a six month period in which they could find a Catholic trustee to sell their property. After that period the sale was transferred to the provincial administration.

Since the Inner Austrian nobility did not join the rebellion of the provincial estates in other lands (1618–1620), Ferdinand II exempted them from paying the corresponding taxes to which the ruler was entitled due to the Augsburg Peace Treaty of 1555.